

ТРИЗУБА - REVUE HEBDOMADAIRE - **TRIDENT**
UKRAINIENNE

№ 31-32 (239-40) рік вид. VI. 31 серпня 1930 р. Ціна 2 зр. (Prix 2 f)

3-го серпня 1930 року в Жиданові на Познані у Польщі
спочив навіки

Граф
Михайло Тишкевич,

колишній голова Української Мирової Делегації в Парижі і
Української Дипломатичної Місії у Ватикані.

Про тяжку втрату — смерть видатного громадянина, щедрого
мецената, заслуженого громадського й політичного діяча з тяж-
ким сумом подає до відома всьому громадянству нашому

Редакція «Тризуба».

Париж, неділя, 31 серпня 1930 року.

Темою політичною дня являється питання про європейське об'єднання, що стоїть на порядку денному вересневої сесії Ліги Націй.

Наш сьогоднішній огляд з міжнародного життя спиняється на тих труднощах і перешкодах, що їх зустріла французька ініціатива. Перешкоди ті, труднощі та застереження пробиваються через надто ввічливий тон дипломатичних одповідей, надходять свій відбиток виразний і в світовій пресі.

Говорять про те, що не всі європейські держави покликано навіть до обміркування тієї справи; говорять про застережливе становище Англії, для якої найбільшу вагу мають її по-за-європейські інтереси; говорять про протилежність інтересів різних європейських держав, про розходження між переможцями та переможеними; говорять, що в Європі є багато незадоволених сучасним станом річей, який витеорився в наслідок великої війни і який французька пропозиція мала б ще зміцнити.

Без сумніву на ближчій сесії Ліги Націй буде знову сказано великих слів велику силу. По-за дифірамами декларацій і пишними фразами прилюдних засідань пролунає чимало притишених, але гострих голосів критики на приватніх нарадах. І там — в залі Реформації, і там — в затишних салонах женеєських готелів знайдуть собі без сумніву вислів гостріший чи м'якший оті застереження, що про них згадувалося вище. Кожна сторона виразніше зазначить свою позицію, обороняючи свої власні інтереси і своє місце в тому новітньому європейському концерті, що його заходжується підготувати талановитий французький дирижер.

Але не буде чути там одного голосу — це голос України, Кавказу та інших поневолених Москвою народів.

А тим часом найбільшу трудність і найсильнішу перешкоду — поза зазначеними вище — зустріне безперечно французький проєкт майбутньої федералізації Європи саме тут, — у вирішенню долі націй, що виявили свою волю до незалежного державного життя, до нього непереможно прямують і за нього непохитно борються.

Взагалі сталий мир в Європі та політична й економічна рівновага на світі не можливі без справедливого вирішення національного питання, без визволення поневолених червоними окупантами країн та відновлення їх державности. Тим більше, поки це не станеться, марними

являються всі розмови навіть про можливість загально-європейського об'єднання, яке взагалі є музикою далекого майбутнього.

Почують чи не схотять почути наш голос перестороги, — до якого, ми певні, приєднуються і наші сусіди, які ділять однаково з нами нашу долю, — чи почують це сильні світа в Женеві, що багатьом з них вуха позакладало большевицьким клейтухом, — мала надія. Та — це їх діло.

А наше діло — той голос перестороги подати виразно і твердо.

* * *

Знову тяжка втрата. З серпня на чужині в Жиданові на Познані помер граф Михайло Тишкевич. Надзвичайно яскрава і оригінальна, при всій його глибоко вродженій скромності, постать покійного, його самовіддане служення рідному краю, той глибокий слід, що залишив по собі в багатьох сферах нашого життя цей видатний нащадок старого литовсько-українського роду, який повернувся до рідного народу і гоїною рукою сплатив йому борг предків, вся діяльність цього глибокого патріота, щедрого мецената, оригінального маляра, тагановитого публіциста, визначного громадського діяча, заслуженого мужа державного вимагає ширшого освітлення. В ближчому числі вмістимо автобіографію небіжчика, його портрет та сторінки, присвячені його пам'яті.

Цими словами хочемо ми тільки скласти на його свіжу могилу наш щирий жаль і глибоку пошану.

За демократичну державу и до демократичної державности?

Живемо в часі, коли з усією яскравістю врисовується перед світом правдиве обличчя червоної окупації на Україні, коли з кожним днем наближається момент масового вибуху нової боротьби української нації за своє визволення, за своє право господаря на «нашій, не своїй землі», коли совітофілство перестав бути підставою тактики тих українських політичних чинників, які мають змогу провадити організаційну політичну роботу для підготовки нової фази цієї боротьби, щоб «оружно побідити північного окуланта» («Нов. Час» № 45), коли ця підготовка оружної перемоги йде під прапором:

«Окупанти засудили С В У! Ми, виразники змагань українського народу, кличемо: хай живе С В У!» («Новий Час» ч. 45).

При таких умовах цілком оправданим є завдання, яке формулює «Соціал-демократ» ч. IV: «намітити правильні шляхи для організації широких народніх мас», як одне із найважливіших завдань не

лише для партійних організацій, а й для кожного свідомого своїх повинностей борця за національно-державне визволення українського народу.

Політична діяльність в цьому напрямкові не може обмежитися лише на формулюванні гасел цієї боротьби. Необхідно встановити основні критерії, які дали б змогу перевіряти не лише самі гасла, а й політику та впливаючу з неї тактику політичних чинників. Таким критерієм, на нашу думку, і є заголовок нашої статті.

Попробуємо в світлі цих критеріїв зхарактеризувати де-які з гасел, що їх формулюють наші політичні групи, які виступають, як репрезентанти р е а л ь н о ї політики та відповідно до цього формують і свою тактику, як рівно ж і намітити оцінку цієї політики.

I.

Чільним гаслом, яке має своїм завданням з одного боку пірвати найширші маси української нації до боротьби з окупаційним режимом, а з другого боку відмежувати цю боротьбу від впливів російських соціалістів та созгучних їм соціалістів українських, що вважають доцільним провадити цю боротьбу під гаслом «свобідних совітів,» — висловується гасло:

«Українська незалежна демократична республіка» («С.-Д.» ч. IУ. ст. 17).

Яку ж консолідує силу таїть в собі це гасло, коли розбірати його в світлі критерія «за державу» чи «до державности»?

Позиція авторів цього гасла, як і д е а л у , якого ще треба досягнути, рівнозначна тому, що вони ідуть по шляху до державности, одкидаючи ту демократичну державу, яку ми вже здобули в перший етап нашої визвольної боротьби. Тому вони не можуть не виявити певної толеранції по відношенні до авторів гасел інших державних концепцій. І ми дійсно бачимо, що така толеранція переводиться во ім'я створення єдиного фронту для «однодумного консолідованого виступу всіх революційно-творчих сил нації» («С.-Д.» ч. IV ст. 13.) Воно й не може бути інакше, бо логичний хід думок при цьому такий: Ми ще не маємо держави. Ми лише ідемо до шляху до неї. Отже не маємо права заперечувати тим або іншим революційно-творчим силам формувати свої державницькі концепції, бо хто знає, яка з них знайде остаточну апробату українського народу... Таким чином наші змагання здобути державу зустрінуться з усякими, як співзвучними так і негативно заперечуваними нашим змаганням, змаганнями інших політичних чинників як українського, так і міжнародного значіння. По дорозі до державности кожний має природне право обстоювати свою державницьку концепцію в надії, що саме її прийме нація за втілення свого національно-державницького ідеалу.

Але який буде результат синтезу всіх обставин, в яких точитимуться ці змагання, — з певністю ніхто сказати не може, хоч одкидати факту (бодай лише в майбутньому) цієї боротьби не може ні один реальний політик.

При наявності ж цього факту цілком природне припускати, що в процесі політичної боротьби прихильники тої чи іншої концепції української держави пошукуватимуть за слігьниками. Історія нашої визвольної боротьби нас вчить, що при таких умовах не виключається можливість, що слігьниками для сторонників певної політичної концепції можуть стати слігьзвучні політично, хоч і ворожі принципово (що-до ідеї незалежності Української Державности) чуженаціонагьні політичні чинники, і що навпаки — українські державники, але прихильники іншої політичної концепції, опиняться «по той бік барикад»...

Зовсім инакше представляється справа, коли ми розглядатимем теж гасло в світлі критерія «за державу».

В світлі цього критерія гасло «Українська незалежна демократична республіка» стає традиційною ідеєю, яка була висунута ще на початку революції самими українськими масами. Стає ідеєю, «за яку в р. р. 1918-20 велася героїчна українська боротьба, во ім'я якої понесені численні жертви, за яку пролилося багато крові синів українського народу» («С.-Д.» ч. IV стор. 17), за яку червоні окупанти судили і засудили найкращих синів української нації і за яку без суду, щоб не розкривати правди, розстріляли й розстрілюють, запроторили й запроторюють в Соловки тисячі найзазятіших борців...

В світлі критерія «за державу» гасло Української незалежної демократичної республіки само обертається в критерій для визначення своїх ворогів, зовнішніх і внутрішніх.

Коги в боротьбі для оборони від перших не знаходить осуду і в і й н а , то в боротьбі для охорони від других набірає чинности закон д л я о х о р о н и д е р ж а в и . Ми не в стані застосувати його сьгоднія реально, але моральний обов'язок кожного українського державника підпорядкуватися цьому закону, коги він не хоче опинитися в ролі українського Ефіяльта... А що таке підпорядкування, така консолідація національних сил во ім'я охорони існуючої держави фактично можлива — доводять нам факти життя. Такь, напр., німецька соціал-демократія голосувала за військові кредити Вільгельма II, бо того вимагали інтереси держави. Та ж с.-демократія з одного боку не вагалася проявити сильну владу по відношенні до чинників, що під впливом III інтернаціоналу намагалися перетворити Німеччину в совітську республіку, а з другого боку реально співпрацювала з політичними чинниками протилежного напрямку над зміцненням державного устрою, бо цього вимагали інтереси здобутої держави — демократичної республіки.

Ото-ж і ми повинні виходити з незаперечного факту, що державу і то державу демократичну ми вже здобули. В процесі роботи над закріпленням новоздобутих державних форм ми примушені були вести боротьбу на багато фронтів, а разом з тим примушені були рахуватися з політичною невідготованістю не стігьки народніх мас, скільки їх провідників, що не завжди уміли належно використати об'єктивно сприятливу для української влади ситуацію, а тому з тим більшою необхідністю повинні консолідувати свої активні сили українські політичні чинники довкола і н т е р е с і в здобутої уже української

демократичної держави, коли вої апелюють до політичної зрілості поодиноких політичних партій та угруповань, бо ідею цієї державности «ще на початках революції» висунули «самі українські маси» і не відкинули її ще й на сьогодні.

Необхідність твердо стояти в обороні інтересів раз здобутої уже державности, а тим більше державности демократичної диктується двома причинами: суб'єктивного та об'єктивного порядку.

До причин першого порядку належить репутація як поодиноких партійно-політичних діячів, так і цілих партійно-політичних угруповань. Ми знаємо, з якою ретельністю одкидають вони ходяче твердження, яке з подивною закономірністю в процесі визвольної (політичної) боротьби у різних народів приписується поодиноким партійним діячам: мовляв, — «коли держава не буде такою, якою хочу я чи моя партія, то хай не буде жадної держави»...

Я далекий від думки нав'язувати таке твердження провідникам наших політичних угруповань, бо вважаю це недопустимою в чесній боротьбі демагогією, але все-таки я не вважаю доцільним свідомо чи несвідомо створювати обставини, які приводять в запалі політичної боротьби до демагогічного нав'язування подібних виразів своїм супротивникам. Під цим взглядом політичні угруповання, які ідуть «до державности» (хоч би і в переконанні, що їх політика реальна), однаково створюють ці об'єктивні обставини, і ті, що пишуть: «ми маємо свою організацію, свої завдання, свій шлях до ціли, що є зараз ціллю цілої нації; ми робимо своє діло, йдемо своєю дорогою та зі свого шляху усуваємо всі перешкоди. Отже — партії чи хто б там не був, для нас так довго не існують, доки не опиняться на нашій шляху в характері колод». («Розбудова Нації» ч. 1-2. 1930 р. стор. 9), так і ті, що пишуть: «Прапор УНР (Українська незалежна демократична республіка) лишається й надалі революційним визвольним прапором на Україні, але оскільки ми хочемо освідомлювати та організовувати широкі українські маси, ми мусимо цей прапор взяти в свої власні руки». («С.-Д.» ч. ІУ. ст. 23-24. за р. 1930).

До об'єктивних причин стосується відношення до наших державницьких змагань міжнародних політичних та громадських чинників. Демократичну державу ми вже здобули, але в процесі боротьби її не закріпили. Ми переможені, але чи значить це, що ми знищені? Ні! факти міжнароднього життя показують, що в більшій чи меншій степені здобута нами демократична державність на міжнародньому форумі респектується. Ситуація сьогоднішнього дня не дає можливості виявити в повній мірі фактичного відношення до нашої державности цих чинників. Але чи маємо ми моральне право вимагати від чужинців 100 відс. респектування самої ідеї нашої демократичної державности після того, коли правну формулу цієї державности, висунуту самими українськими масами і оформлену при нашій найактивнішій участі, ми самі одкидаємо во ім'я боротьби за якусь нову формулу демократичної-ж державности, яка носить ті-ж самі ініціали (УНР) і нічим не різниться від неї по своїому внутрішньому змісту?

Ну, а якже поставляться широкі народні маси до української демократії, яка, оформивши висунуту цими масами ідею Української демократичної республіки, під впливом хвилевої поразки чи несприятливої політичної ситуації, відкидає її во ім'я якоїсь нової демократичної державності? Де загорожа того, що ця нова державність не опиниться в положенні існуючої вже демократичної держави?!?..

Так випадає гасло «Українська незалежна демократична республіка» в світлі критеріїв «за державу» і «до державності».

II.

Спробуємо тепер охарактеризувати в світлі наших критеріїв ту політику, яку де-які з політичних українських угруповань називають політикою р е а л ь н о ю та на підставі якої формують і свою тактику. Не будемо розглядати її в повному обсягові політичної чинності цих угруповань, а обмежимося лише тою сферою цієї чинності, яка має на увазі підготувати широкі українські маси до активної участі в новому етапі боротьби за визволення української нації.

Реальні політики, які ведуть організаційну роботу для підготовки нового етапу боротьби за з д о б у т т я української д. державності, обмежуються визначенням своєї лише н а й б л и ж ч о ї мети... Вони не потребують на с ь о г о д н я змалювати собі синтезу в с і х тих обставин, в яких доведеться діяти після досягнення цієї найближчої мети. Вони певні того, що «тепер, коли під впливом загального відродження нації і особливо під впливом безоглядного визиску з боку Москви національна свідомість українських мас надзвичайно зросла, національна ідея в українській боротьбі відіграватиме незрівняно більшу, можна сказати рішачу роль» («С.-Д». ч. IV. ст. 15-16); вони певні того, що в новій фазі революційно-визвольної боротьби українського народу вже не повториться те, що мало місце в перші роки революції, коли «головна увага цих (українських) мас була зосереджена на справах аграрно-політичного перевороту, на своїх безпосередніх життєвих інтересах, на завданнях задоволення своїх економічних та соціальних потреб» (там-же).

Виходячи з цих предпосилок (на нашу думку дуже «кабінетних») наші реальні політики всю силу своєї аргументації скеровують в бік доказів про необхідність вести підготовчу роботу для нового етапу визвольної боротьби виключно з огляду на п о л і т и ч н і моменти цієї боротьби. Вони виходять «з факту, що сьогодні ми не маємо національного проводу в дійсному розумінні цього слова і в тих умовах, в яких ми перебуваємо, такого проводу й не може бути, аж поки дійсно керуючий центр буде створений під впливом руху на Україні».

Тому претензії різних центрів і угруповань на роль нашого національного проводу в рішачий момент можуть лише роз'єднати, ослабити наші сили або й зовсім знищити їх шляхом братовбійчої війни в наших рядах». («С.-Д». ч. У, стор. 10).

Спраді, жажлига г е, спектива, про яку ми говорили в першій частині нашої статті: — замість «однотимного консолідованого істипу

всіх революційно-творчих сил нації» («С.-Д. ч. IV. ст. 13) — перед нами повстає примара роз'єднання, ослаблення або й цілкогоїтог знищення наших сил «шляхом братовбійчої війни в наших рядах»... А на руїнах, запричинених цією війною, розпаношиться хтось третій...

Ось логичний і, на нашу думку, неминучий вислід «реальної політики», збудованої з метою з д о б у т т я української демократичної державности .

Якою же представляється справжня реальна політика в світлі критерія «а державу»?

Вона так само передбачає необхідність координації діяльности українських політичних чинників, вона так само вимагає від цих чинників кристалізації своїх партійно-політичних постулатів, вона так само вимагає докладного аналізу сучасної політичної ситуації на Україні та оцінки фактичного положення укр. політичних чинників на еміграції (це передумова дійсної реальної політики), але на цьому не можна ставити крапки...

В світлі критерія «а державу» реальна політика обов'язково повинна ставити перед собою і дальнішу мету, під якою треба розуміти організацію сил і з огляду на всі ті обставини, в яких т о ч и т е м е т ь с я боротьба за закріплення існуючої уже української демократичної держави.

Серед проблем, які встать перед реальними політиками, що ставлять перед собою чи то лише н а й б л и ж ч у мету, чи то і мету д а л ь н і ш у, найважливішого значіння набирає проблема центру боротьби.

Для правильного розв'язання проблеми в першу чергу треба провідити глибоку різницю між поняттями: а) партійно-політичний осередок, б) державно-політичний центр і в) загально-національний провід. Кожне з цих понять укладається в поняття «центру», але користуватися таким поняттям, як синонімом в своїй політичній діяльності р е а л ь н и й політик не має права. Адже ж політична природа кожного з цих «центрів» та їх питома вага в підготовці нового етапу визвольної боротьби за закріплення здобутої уже укр. державности — не однакова.

Ознакою, по якій визначається політична природа і питома вага кожного з цих центрів, є ступень виміру безумовної обов'язковости його авторитету для певного національного колектива.

Авторитет партійно-політичного центру безумовно обов'язковий лише для членів даної партії.

Авторитет національно-державного центру безумовно обов'язковий для всіх членів нації. Вони можуть бути в опозиції до цього центру. Сама ж опозиція може бути або опозицією «єго величества» або «єго величеству». Перша форма опозиції в своїй основі має р е ф о р м і з м, друга — р е в о л ю ц і ю .

Авторитет центру, що набирає характеру загально-національного проводу, є б е з у м о в н о і а б с о л ю т н о обов'язковий для всіх членів нації.

Цей центр загально-національного проводу в існуючих уже дер-

жавах найчастіше збігається з національно-державним центром і відрізняється від нього лише персональним складом його учасників. Інколи таким центром стає партійно-політичний центр або навіть поодинока особа (партійна або персональна диктатура). Інколи ним стає революційний центр (в процесі перетворення існуючого державного ладу або здобуття його для поневоленого народу), але він на протязі довшого або коротшого часу формально перетворюється в національно-державний центр.

Виходячи з цих предпосилок в світлі критерія «за державу», реальна політика при оцінці українських політичних сил на еміграції не може не виходити з факту існування національно-державного центру української демократичної держави, бо:

1) Така позиція створює міцний ґрунт для всіх демократично-державних елементів, різко відмежовуючи демократичну концепцію української державности од всіх інших концепцій;

2) Вона зміцнює в українській демократії певність своїх сил і віру в свою державно-національну творчість, а тим і в і д п о р н і с т ь супроти своїх політичних противників;

3) Вона навіть при переконанню, що сучасний державно-політичний центр не є загально-національним проводом — вказує правдивий шлях організаційної роботи по підготовці нового етапу визвольної боротьби укр. нації в напрямку створення такого центру.

Ми знаємо, що характер загально-національного проводу залежить не стільки від форми організації, скільки від ідей, над здійсненням яких працюють ті або інші люди.

Ідея, над реалізацією якої працює сучасний центр Української демократичної держави, висунута самими українськими масами ще на початку революції. Вона пронесена ними через весь період активної боротьби за цю ідею. Маса ці не відступилися від неї і до сьогоднішнього дня, як про це свідчить процес над Спілкою Визволення України, яка в основу своєї політичної роботи поставила незалежну українську державу типу УНР. Отже не може бути сумніву, що маса ці одностайно стануть до реальної праці над закріпленням її, коли впаде режим окуляції на українських землях.

Чи є при таких умовах потреба в створенні якогось нового державно-політичного центру?

Ні! Такої потреби немає.

Може бути потреба в зміні частковій, чи навіть і цілковитій, р о б о ч и х сил у цьому центрі. Може бути потреба в поповненні цього центру новими (але) робочими силами, щоби в такий спосіб перетворити його в центр з значінням загально-національного проводу. От в цьому напрямку повинна бути скерована тактика усіх революційно-творчих демократично-політичних чинників по обох боках ризького кордону перебуваючих в їх конструктивній роботі над організацією нового етапу української визвольної боротьби. Бо тільки при таких умовах можна вважати правдивим твердження, що «такий центр (з функціями і авторитетом загально-національного про-

воду) буде створений (в розумінню перетворений) в одну ніч». («С-Д», ч. IV стор. 24).

Так випадають в світлі критерія «за державу» політичні моменти в організаційній праці над підготовкою нового етапу визвольної боротьби української нації.

Як-же випадають в світлі того ж критерія інші моменти: національний, соціальний та економічний?

Національний момент справді відіграватиме і при реальній праці над закріпленням і внутрішнім зміцненням існуючої уже демократичної державності незрівняно більшу, а й навіть рішачучу роль. Але він ні в яким разі не одсуне, а тим паче не усуне моментів соціального та економічного порядку. Він буде рішачучим лише в определенні тактики для поладження соціальних і економічних моментів у житті і чинності українського народу. Сама ж по собі вага і значіння соціального та економічного моменту не тільки не зменшаться в порівнанні з першими роками революції, а навпаки, вони виявляться з усією різкістю і безкомпромісовістю, як цілком природня реакція на сучасну жорстоку дійсність українського соціального і економічного життя.

Реальний політик не може одмахуватися від цього і вже сьогодні, бодай і по методу «кабінетних здогадів чи домислів», повинен він не тільки передбачити ці питання, але і обмірковувати засоби для злагодження гостроти, з якою повстануть на порядку денному, сподіємось, недалекого майбутнього.

Я не хочу тут аналізувати цієї проблеми в усій її широчині, бо моє завдання вужче. Воно не виходить за рямці висвітлення питання доцільности створення нового центру української демократичної державности. Лише в цих рямцях я й сплинуся над питаннями економічного порядку, оскільки вони є об'єктивним моментом, на ґрунті якого той або інший висновок з приводу поставленого мною питання набірає рішачучого, а тим самим і обов'язуючого значіння.

Ми можемо сміливо сказати, що економічний стан української держави по уладкові окупаційного режиму буде безмежно тяжкий. Одним національним запалом, з яким завізьметься укр. нація налагоджувати своє економічне життя, — справі цього налагоджування можеш не багато. Прийдеться шукати реальніших засобів. Виділити ці засоби — як наслідок діяльности продукційних сил укр. нації — одразу не можна буде. Отже прийдеться шукати їх на стороні. І тут можливими є два джерела:

- а) закордонна позичка
- б) вимога відшкодовань за причинену господарську руїну.

Вимога цих відшкодовань з неминучістю повстане, коли з падінням большевиків, в тій або іншій формі стануть на порядок денний такі питання, як

- а) урегулювання заборжености по старих російських зобов'язаннях,
- б) відношення до заборжености, що повстала в зв'язку з діяльністю окупаційного режиму на теренах совітської України,

в) претензії України на частку з золотого запасу б. Росії чи сучасного ССРСР,

г) компенсація за окупантські наїзди та зприченену ними економічну руїну і т. д., і т. д., себ-то питання, які можна охопити терміном «російські репарації»...

В світлі цих проблем, до реального розв'язання яких можуть бути покликані лише суб'єкти міжнародного права — держави, і треба розв'язувати проблему державно-національного центру.

Тут я дозволю собі покликатися на практику одної (новоповсталої в наслідок світової війни) держави, а саме Чехословаччини.

Міністр закордонних справ ЧСР д-р Е. Бенеш в своєму докладі парламентові з приводу вирішення проблеми «німецьких репарацій», яке запало на останній репараційній конференції в Гаазі, коротко заявив, що репараційна комісія «14. IV. 1921 р., як відомо, вирішила, що Чехословаччина має право на репарації од 28. X. 1918 р. Вирішення це важливе: його осягнуто було на підставі визнання нашого народу протягом світової війни народом союзницьким, що веде війну та на підставі організації наших заграничних військ» (Dr. E. Benes. Pravda o Naagu. Exposé Ministra Zahranicnich veci v Poslanecké Snemovne (спеціальня брошурка) 30. I. 30. стор. 8. Praha).

В перекладі цієї заяви офіційного політичного діяча на звичайну мову це значить, що ЧСР домагалася свого права на участь в репараціях, на підставі участі в світовій війни та інших моментів, од якогось ранішого терміну, але рішаюче значіння в цих домаганнях мав термін, коли сам чехословацький народ визначив початок існування Чехословаччини, як суб'єкта міжнародного права, себ-то початок існування Чехословацької республіки (28. X. 1918р.)

З якого ж момента повинен датувати свої претензії на право участі в «російських репараціях» справжній реальний український політик? Чи з момента, коли український народ чомусь то мав би знову заявити свою волю на державно-політичне існування в формі демократичної республіки, яку він здобув з самого початку революції? Чи з момента її фактичного існування, — реальним і формальним доказом чого є державно-політичний центр цієї демократичної республіки, що хоч і не в таких сприятливих умовах, як уряди інших демократичних республік, що повстали на теренах б. Росії, а все ж таки існує на еміграції?

Без конкретної відповіді на ці запитання не можна серйозно говорити про реальність своєї політики, бо для українських народніх мас не може не бути реальним питання про ті джерела, з яких він черпатиме засоби для відшкодування себе за зпричинену йому економічну руїну і які повстануть перед ним на другий день після падіння большевиків.

Отже в світлі критерія «за державу», що різко окреслює подвійну мету найближчого етапу нашої визвольної боротьби, точно визначається відношення демократично-політичних чинників до різних україн-

ських політичних центрів, які існують на еміграції, та створюється підстава для їхньої тактики, яка ні в яким разі не повинна скеровуватись в бік обниження авторитету державно-політичного центру української демократичної державности.

М. Литвицький.

Армія Української Народньої Республіки в літній кампанії р. 1920.

В часі стримуючих большевицьку навалу боїв командування польського полуднево-східнього фронту мусило звернути головну увагу на ліквідацію прориву кінної армії Буденного, що стреміла перервати польські міжфронтові комунікації, дезорганізувати запілля, відтяти Галичину, захопивши важливий політичний і стратегічний пункт — Львів та загрозили від полудня Варшаві, на яку скерували большевики гро своїх сил. Опанування Східньою Галичиною мало для большевиків ще й те важливе політичне та стратегічне значіння, що відтинали Польщу від Румунії.

Безпосередня ослона Галичини проти двох червоних армій — XII і XIV з доданими до останньої кінними групами Котовського і так званого «червоного козацтва» припала частинно VI польській армії, а головно Армії союзної Української Народньої Республіки. Армія та творила праве крило полуднево-східнього фронту, займаючи відтінок протягом 100-120 клм.

Армія Української Народньої Республіки складалася з 6 дивізій піхотних і 1 дивізії кінної; при чім одну дивізію—УІ—було приділено до складу III польської армії генерала Ридз-Сміглого, разом з якого відходила вона в напрямку Сокаль-Замостє і обороною впертою якого в критичні дні спричинилася до перемоги. Але склад самих дивізій був дуже невеликий з огляду на неможливість поповнювання їх людськими резервами через опущення власної території, хоч тим часом у безпереривних боях з переважаючими ворожими силами вони поносили дуже поважні страти. Большевики зі спеціальною фурією наступали на фронті Української Армії, при чім для піднесення духа своїх вояків, які не могли переломити мужнього опору українських частин, вдавалися навіть до наркотичних середників.

Армія Українська провадила свої операції самостійно в порозумінні з Головним Польським Командуванням, перебуваючи в оперативнім зв'язку з VI польською армією. Не маючи змоги обсадити цілий фронт, Українське Командування на лінії північних допливів р. Дністра — Збручеві, Сереті, Стрипі, Золотій Липі і нарешті на лінії самого Дністра мало сильні опірні пункти і рухомий нагляд перемержків між тими пунктами, тримаючи в безпосередній близькості за фронтом міцні резерви — ударні групи, якими маневрувало. Цей спосіб ділань був на так широкім фронті, якого було доручено Українській Армії,

Могила ген.-хор. Е. Мешківського на кладовищі в Тарнополі.

єдино можливим і ефективним. Досить того, що ворог не міг українського фронту переламати, а сам під час наступів поносив значні втрати, як приміром у 5-тиденній бою під с. Сидоровим, у боях під Чортковим, Бучачем, Монастирськими, Ягольницею то-що. В кожному разі Українська Армія потрапила оборонити визначений їй фронт і опускала свої позиції лише в зв'язку з загальною ситуацією.

На початку серпня, коли нахабний ворог запекло наступає на Варшаву, Українська Армія завзято боронить лінію р. Дністра, ударяючи всі спроби червоних московських орд його зфорсувати; при чім завдання своє виконує чинно, доконуючи випадів за Дністро (під Нижньовим, Єзуполем, Галичем і ин.), і тим деморалізує ворога, знищуючи одночасно його підготовчі праці для форсування Дністра, забираючи полонених і значну воєнну здобич. Метою тих котротких ударів було притягнення на себе ворожої уваги та затримання на українським фронті ворожих резервів, так тоді необхідних ворогові для підсилення своїх армій на важливіших напрямках, зокрема у наступі на Варшаву.

Згідно з директивою Начального Польського Командування Армія Українська в ніч на 27 серпня форсує р. Дністро біля м. Нижньова, просовуючись аж до м. Монастирськ, чим змусила ворога наразі

звільнити цілий той відтинок, а далі підсилити його так цінними для нього в іншому місці резервами.

В зв'язку з загальним наступом південно-східного фронту Армія Українська поновно форсує р. Дністро біля с. Городниці (недалеко від м. Городенки) в ніч на 16 вересня і поруч з польським військом жене москалів на схід. Наступ Української Армії відбувається дуже швидко; українська піхота в стремлінні скорше дістатися на рідну землю своїми форсованими маршами дорівнює рухові власної кінноти. Українське військо сточує завзяті бої з большевиками, заскочуючи большевицькі частини своїми маневрами. На протязі 4 днів з боями, в яких було захоплено тисячі полонених, сотки кулеметів та іншого воєнного майна, нечисленна, виснажена, але заосмотрена Українська Армія проходить по-над 100 кілометрів і осягає лінію р. Збруча. Їй світить перспектива остаточної перемоги над розбитим ворогом і перспектива остаточного звільнення поневоленої вітчизни від спільного споконвічного ворога, наїздника-москаля.

В найбільш критичній хвилі Армія Української Народньої Республіки дотримала своє союзницьке зобов'язання не лише формально. Намагаючись добросовісно й чинно допомогти польському війську в боротьбі за його zagrożену державність, Армія Українська офірно проливала кров своїх вояків, бо високо цінила поміч польського війська у боротьбі за власну, свою державність.

Р. С.

Серпень 1930 р.

Харківський процес «Спілки Визволення України»^(*)

2.

Всіх 45 чоловік підсудних було віддано під розсуд особливого складу Найвищого Суду України. Хоч йому її надано такого пишного титулу — «Найвищий Суд України», але важко назвати цей «суд» не тільки «найвищим», а й просто звичайним судом, бо він неподібний до тих органів виконання судової функції, які ми знаємо, до яких ми звикли. За царських часів політичних злочинців судили: у виключно важливих випадках суди військові, у звичайних випадках судові палати з участю так званих «сословних представителів». Військові суди були суди жорстокі, але все ж таки в них приймали участь фахові судді-правники; до політичних злочинців вони відносилися, як до ворогів існуючого державного устрою, судили їх жорстоко по вказівкам і на вимоги департаменту поліції, але все ж таки суд ставився до підсудних однаково, судив їх по їхній провині і не звертав уваги на те, яке їх минуло, хто їхні батьки, до якої партії належать, як поводити себе в інші моменти свого життя і т. и. Князь, студент, міщанин, робітник оцінювалися не з погляду їх класової чи якоїсь іншої приналежності, лише з погляду заподіяних вчинків. Найгіршу славу придбав за царського режиму суд судової палати з участю «сословних представителів», до складу яких, звичайно, закликали: предводителя (маршалка) дворянства, городського голову та волосного старшину,

^(*) Див. «Тризуб» ч. 29-30 (237-8)

себ-то представників дворянства, міщанства та селянства. Волосний старшина, звичайно, боявся висловитися проти «панів», представник дворянства майже завжди стояв за обвинувачення, а городський голова тримався середньої лінії, а в деяких випадках навіть ішов проти представника дворянства. Але в багатьох випадках справу вирішувала колегія суддів-правників, членів судової палати. Такий був цей найгірший суд старого режиму. Особливий склад Найвищого Суду України, держави, яка називає себе «соціалістичною», далеко позаду залишив цей найгірший старорежимний суд. По-перше, своїм складом до складу суду увійшли: Приходько — голова; члени: проф. Соколянський, проф. Волков, Коробка — робітник київського арсеналу, Муха — робітник заводу «Серп і Молот», Одинець — селянин, Корженко — селянка. Можна думати, що лише голова суду являється тут фаховим суддею, але чи правник він, цього не можемо сказати, бо для совітських суддів правничий ценз — не обов'язковий. Не можемо також сказати, чи два названі професори — правники. Решта членів суду — 4 належать до малоосвічених лайків. Так що у відношенню особистого складу Харківський суд стоїть нижче старого суду з «сословними» представниками. Зате на боці обвинувачення Харківський суд, порівнюючи з давніми судами, має велику перевагу. Не один прокурор займає місце обвинувача, а кілька, та ще яких: товариш міністра юстиції, чи то заступник Наркомюста, генер.-прокурор республіки Михайлик, тов. прокурора Найвищого Суду — Ахматов, прокурор Наркомюста — Якимішин, нарешті 4-ий — Київський окружний прокурор — Биструков. Але цього мало. До них додано ще громадських обвинувачів, так би мовити прокурорів-гастрольорів: Любченка, бувш. укр. с.-р., що колись за Ц. Р. був за попихача у Грушевського, а потім перекинувся на комуніста, акад. Соколовського від всеукр. секції наукових робітників, Слісаренка, письменника, від федерації совітських письменників. Ще мав бути голова київської секції наукових робітників, акад. М. Кравчук, але захворів. Проти цих 7-ми прокурорів стали—11 оборонців, серед яких були прізвища відомі ще з старого режиму, як от: Ратнер, Пухтинський, Віленський. Але треба сказати, що в умовах совітського суду оборонці не можуть бути протиставлені прокуратурі, на обов'язку їх лежить не стільки обороняти підсудних, скільки допомагати обвинуваченню їх.

Перед цим комуністичним судом на лаву підсудних було посаджено 45 обвинувачених, яких по предмету обвинувачення й по ролі в організаціях, за участь в яких їх судили, можна поділити так:

1. Центральна група СВУ: акад. Єфремов, науковий співробітник Академії Ніковський, директор школи ім. Шевченка Дурдуківський, Чехівський В., проф. Гермайзе, письменниця Старицька-Черняхівська, проф. Черняхівський О., проф. Ганцов. 2. Педагогічна група: Іваниця, Дога, Шило. 3. Шкільна група: Токаревська, Трезвинський, Заліський. 4. Група Інарак: Холодний, Дубровський, Кривенюк, Туркало, Шарко, Страшкевич. 5. Група лікарська: Барбар, Удовенко, Підгасцький, Кудрицький (також Черняхівський). 7. Група літературна: Івченко (і Старицька-Черняхівська). 8. СУМ: Павлушков і Матушевський. 9. Група кооперативна: Болозович, Ботвиновський. 10. Автокефальна церква: Чехівський Микола (а також В. Чехівський), нарешті представники провінційальних філій СВУ: Полтавської — Товкач, Щепотьєв; Винницької—Отамановський; Миколаївської — Лагута, Близнюк; Дніпропетровської — Єфремов П., Біднова, Білий; Одеської — акад. Слабченко М., його син Слабченко Т. і Панченко-Чаленко; Черніговської — Карпович. Особро стоїть — Маргуліс, юрисконсульт УАН.

Всім обжалованим було поставлено обвинувачення в приналежності до тасмноі контр-революційної організації під назвою «Спілка Визволення України», яка ставила завданням повалити совітську владу на Україні шляхом повстання за допомогою інтервенції, відірвати Україну від совітського союзу і реставрувати на Україні буржуазний лад. Цей злочин зазначено в арт. 54,2 54,3 54,11 сов. карного кодексу.

За обвинувачуючим актом злочинна діяльність СВУ виявилася в таких фактах і вчинках.

1920 року в Києві гуртком українських діячів, що залишилися на Україні після відступу уряду УНР і укр. армії, була утворена дуже конспіративна організація під назвою «Братство Української Державности». Вона була в зносинах з урядом УНР, з одного боку, і з повстанськими організаціями, з другого боку. Ця організація дала в уряд УНР своїх членів після вигнання большевиків з Києва в травні 1920 р., а потім протягом 1920 і 1921 р. р. керувала повстанчим рухом на Україні. Року 1924, після остаточної перемоги большевиків на Україні та скріплення їх влади БУД (Братство Укр. Державности) стає нечиним і перестає існувати. Але українські національні діячі цим не задовольняються, стараються зв'язатися з закордонною українською еміграцією та стремлять до об'єднання всіх національних культурних сил. З цією метою С. Єфремов переписувався з Ніковським, що перебував в той час у Берліні, закликає його повернутися на Україну та робить заходи перед совітською владою через Академію про дозвіл Ніковському на поворот. В свою чергу Ніковський радиться в Берліні з Петлюрою, Лотоцьким, Шульгиним, Дорошенком, які намовляють його працювати в контакті з Єфремовим. Крім того Ніковський і сам робить заходи про дозвіл на поворот до Києва. Нарешті, Ніковський повертається на Україну, спиняється в Києві у Єфремова і через нього знаходить заробіток в Академії в комісії по складанню словника живої мови. Протягом 1925 р. Єфремов і Ніковський одбувають наради з українськими гуртками і окремими особами, при чому активна роль належить Ніковському, який, як оповідає Єфремов і Дурдуківський, сповістив, що «закордонна еміграція організує «Спілку Визволення України» за кордоном і вважає, що й на Україні треба таку Спілку організувати». В квітні м. 1926 р. Єфремов одержує через одне з чужоземних консульств в Києві «листа від Л. Чикаленка з допискою В. Садовського», в якому Єфремова сповіщалося, що в Празі, в помешканню М. Славінського одбулася нарада за участю Петлюри і головних керівників еміграції: Лівницького, Прокоповича, Феденка, Мазепи, Лотоцького, Дорошенка і Шульгина. На цій нараді вирішили, що «настав час починати на Україні» і організували закордонну СВУ, в склад якої увійшли всі, хто приймав участь в нараді, та ще Чикаленко, Садовський та Мацієвич (в цій точці зизнання Ніковського, Єфремова, Дурдуківського різняться, хоч всі вони посилаються на листа Чикаленка). «Цей лист відіграв дуже важливу роль в організації СВУ», як заявив Дурдуківський.

Після вбівства С. Петлюри 26.V.26 р. було влаштовано панакхиду по Петлюрі в Софійському соборі в Києві, на якій Павлушков і Матушевський, члени студентської організації «Спілки Української Молоді», скорочено СУМ, що закладала 1925 р. і була під впливом Єфремова, розкидали прокламації. Нарешті, в червні 1926 р. одбулися з ініціативи Єфремова установчі збори фундаторів СВУ, на яких взяли участь: Єфремов, Дурдуківський, Чехівський, Гермайзе, Ніковський, Старицька-Черняхівська і Гребенєцький. На цих зборах було прийнято план організації СВУ по п'ятьорках, вироблений Ніковським, і політичну платформу організації, яка містила в собі такі точки: 1. Організація зветься «Спілка Визволення України» і ставить своїм завданням визволення українського народу на всіх просторах його етнографічної території і засновання самостійної і незалежної УНР. 2. Державний устрій УНР засновується на демократичних засадах; на чолі стоїть виборний президент, виконавча влада належить кабінетові народніх міністрів, відповідальному перед Радою народніх представників. Прокламується всі громадянські свободи, встановлюється безкоштовне навчання і т. д. 3. Земля залишається селянам, що її посідають, на праві власности за певний викуп. Землі колективів переходять до держави. 4. Поновлюється право власности на підприємства; всі націоналізовані підприємства, за винятком тих, що мають державне значіння, повертаються давнім власникам. Слідуючі параграфи говорять про внутрішню організацію СВУ. На кінець 1926 р. було вже організова-

но 15 п'ятьорок СВУ, головним чином у Києві. Але потім виявилася незручність такої форми організації, бо вона перешкоджала поширенню СВУ. Тоді, в червні 1927 р., цю форму було замінено на групову за професійно-виробничим принципом; було утворено групи: академічну, літературну, автокефальної церкви, при Інституті Наукової Мови (Інарак), шкільну при школі ім. Шевченка, кооперативну, педагогічну, медичну та філії в Чернігові, Полтаві, Дніпропетровському, Миколаєві, Одесі, Виниці. «Спілка Укр. Молоді»—СУМ була допомоговою організацією СВУ, яка нею керувала та через неї планувала доконувати терористичні акти над видатними членами совітської влади, як центральної (Ворошилов, Сталін), так і місцевої (Скрипник). СВУ тримала зв'язок з закордонною СВУ та з де-якими сусідніми державами, одвідуючи представників цих держав та висилаючи за кордон своїх емісарів. Так, проф. О. Черняхівський двічі був закордонно в наукових командировках р. 1926 і 1928, а проф. Гандзюв один раз р. 1929. СВУ використала їх, щоб через них передавати важливі інформації до закордонної СВУ та одержувати від неї інформації про діяльність укр. еміграції, уряду УНР, про його зв'язки й плани. Зв'язковим для цих емісарів був Д. Дорошенко, що перебував у Берліні.

Так в головних рисах обвинувачуючий акт характеризує «злочинну контр-революційну» організацію СВУ та її діяльність. Контр-революційні організації та їх діяльність передбачені арт. 54, 2 совітського кримінального кодексу: «всякого сорту організаційна діяльність, спрямована на підготовку або доконання злочинів, передбачених в інших артикулах, рівно ж участь в організації, що має на меті підготовку або доконання одного з злочинів—карається карою, передбаченою в відповідних артикулах цього розділу». Отже, хоч закон і оголошує злочинною діяльність організації або приналежність до них, але для вимірювання кари відсилає суд до відповідних артикулів, які встановлюють кари за певні конкретні злочини. Тому то попереднє слідство, встановивши факт існування й характер СВУ, як «контр-революційної організації» та факт приналежності до СВУ підсудних, мусіло ще довести, які саме злочини ця організація виконала або готувалася доконати. І воно це зробило, нагромадивши на плечі членів СВУ найтяжчі злочини, передбачені кримінальним кодексом: підготовка повалення совітської влади на Україні шляхом повстання та інтервенції, відірвання України від совітського союзу й реставрація буржуазного ладу. Останнє характеризує діяльність СВУ, як «контр-революційну», а повстання, інтервенція, повалення совітської влади — як раз ті злочини, що означено в арт. 54, 2 кримінального кодексу, якій встановлює «найвищу міру соціальної охорони» — р о с т р і л .

Не дивлячися на те, що зазначених фактів було досить, щоб знищити фізично підсудних, попереднє слідство, а потім і суд старалися довести ще й інші злочини, ніби то доконані, або підготовлені СВУ, злочини — менш важливі з погляду кримінального закону, але більше голосні, більш придатні для поставленого совітською владою завдання — дискредитації підсудних, як національних діячів, а разом з тим і цілого українського визвольного руху. Це, по перше, терор, терористичні акти, які, [ніби-то, планувалися та підготовлялися СВУ через СУМ. По друге, так звані, «медичний терор», або позбавлення лікарями життя своїх пацієнтів-комуністів «ріжними хемікаліями», як висловився Павлушков. Далі — саботаж у продовольчій справі, саботаж у школі, а саме виховування учнів в національному, а не в інтернаціональному дусі, антисемітизм, негативне ставлення до українзації, націоналістичний ухил взагалі, попередня контр-революційна діяльність, участь в уряді УНР, в армії, в державних установах УНР, в національних організаціях, укр. політичних партіях то-що, нарешті, непростарське походження, політична діяльність батьків, родичів то-що. Довести всі ці «контр-революційні злочини» за термінологією совітського кодексу та запламовуючі підсудних факти — і було завданням суду.

Але це завдання суд, прокуратура і навіть оборонці розуміли по своєму, по большевицькому, та підходили до нього з «діалектичним методом».

Вони не шукали встановлення дійсної правди, що є основним принципом діяльності кожного нормального суду, вони не ставилися критично до матеріалу, добутого попереднім слідством та не перевіряли його на суді, вони не звертали жадної уваги на заперечення підсудних тих чи інших фактів, не перевіряли правдивості заяв, наговорів і очевидних нісенітниць, які робила певна група підсудних, вони, нарешті, прийняли за незаперечні факти признання підсудних, дані на попередньому слідстві під очевидним примусом та поклали їх в основу свого обвинувачення.

Допит підсудних на суді нагадував не розслідування справи судом, а іспит, на якому екзаменатори були судді та прокурори, а учнями — підсудні, та ще й той «публічний» іспит, який за царських часів влаштовувався в присутності «начальства», почесного громадянства і «публіки», при чому звичайно питали лише найліпших учнів. Жадного «змагання» сторін, цього необхідного для кожного суду способу в'ясування дійсної правди, на цьому суді не існувало. Допитуючи підсудних, прокурори в більшості випадків ставили «наводячі» питання, в яких містилася відповідь, або вказівка на відповідь, якої чекав прокурор. Часто прокурори самі відповідали за підсудних, або самі робили висновок, так що підсудному не лишалося нічого іншого, як повторювати підказану відповідь або згоджуватися з поданим висновком: «може й так», «можливо», «так». Ті з підсудних, які були в найбільшому контакті з прокурором (як, напр., Ніковський), не лише згоджувалися з прокурорами, але й від себе додавали багато в душі запиту.

Протягом всього часу, потраченого на процес, як суд, так і прокуратура й оборона завжди мали на увазі не висвітлення справи, а демонстрацію перед «почесною публікою» чисто політичних моментів процесу. Агітація й пропаганда комуністичної «правди», вихвалювання комуністичної «диктатури над пролетаріатом», запламовання всіма способами підсудних, їх діяльності, їх ідеалів, українського визвольного руху, самого низького сорту демагогія і т. д. були головним завданням цього «публічного іспиту», цієї пародії на незалежний правдивий суд. В цьому відношенні особливо відзначився на суді прокурор-гастрольор Любченко та головний прокурор Михайлик.

Підтримування обвинувачення, підбор доказів вини підсудних і через це певне а т и с н е н н я на факти обвинувачуючі, певне перебільшення, так би мовити, вини підсудних — це явище ми знаходимо і в нормальних судах. Але там закон встановлює певну противагу обвинуваченому в особі оборонців, які борються з обвинуваченнями та з свого боку виставляють факти, які говорять на користь оправдання. В цьому «найвищому» пролетарському суді України оборона не тільки не була противагою прокуратурі, але навпаки загальною з нею погоджувалася і навіть допомагала. Як відомо, в совітському союзі і на Україні існує колегія оборонців, професіоналів, завданням яких є обороняти на суді обжаловану сторону. Цій колегії недавно надано найбільш удосконалену форму організації з комуністичного погляду — колективізація (?). По-за-тим всім обороною в совітських судах являється настільки обмеженою в своїх правах, що вона не може і боїться вступати в змагання з прокуратурою. Мало того, оборона часто сама приймає роль прокурора. Це дуже яскраво одбилося на Харківському процесі. Наведемо приклади. Оборон. Віленський, до речі один з видатних оборонців київських, запитує Ніковського, чи давав він підписку совітській владі, коли повернув на Україну. На негативну відповідь Ніковського — Віленський заявляє: «Отже рад vláда без усякої підписки в і р л а с в о е м у в о р о г о в і , що він чесно склав зброю і повернув на Україну для мирної культурної праці». Ковалівська допитує Токаревську: «Чого ви так щиро ставилися до розробки програм, чи не мали якіхось контр-революційних ідейних амбіцій? Треба було прийняти програми народів». Обор. Ривлін до Ганцова: «Ви провадили контр-революційну діяльність». Ганцов: «Так» — «Свідомо провадили цю діяльність?» — «Свідомо». Вагнер, обороняючи Єфремова, в своїй промові сказав: «Це признання (підсудних) назавжди зафіксовано

в історії українського революційного руху і тому тепер підсудні є політичними трупами». Віленський: «Прошу засудити Павлушкова тільки за те, що він задумав, але не за вчинки». Проф. Гродзінський, оборонець Гермайзе, у своїй промові сказав: «Він працював на культурному фронті, щоб провадити тут шкідницьку роботу — працювати на користь укр. буржуазної культури». Ривлін: «Хто сидить на лаві підсудних? «Вороги», кажуть громадські обвинувачі, прокурори і ми, оборона» і т. д. Так поведилася на цьому суді оборона. Чому вона так поведилася? Таке питання, очевидно, ставила собі й оборона, бо ось яку «теорію» про права й завдання совітських оборонців оголосив обор. Віленський: «Самообмеження (он як!) оборони не є чимсь накинутим або проказаним зовні. Це самообмеження є владна вимога голосу нашого громадянського сумління. Це є перевага наших громадських принципів над маленькими завданнями професіоналів (?). Коли ж закордоном говоритимуть, що оборона в цій справі — тільки рупор влади, то ми наперед їм відповідаємо — це неправильно. Ми в цій справі цілком вільні оборонці цих людей, але разом з тим, ми, як громадяне, засуджуємо контр-революцію, і, коли ми є рупори, то рупори радянської суспільности, органічною частиною якої є радянська адвокатура». От яка хитра теорія «самообмеження». Ці «цілком вільні» оборонці самі себе «обмежили» в своїх правах, бо вони засуджують контрреволюцію, бо вони боялися, щоб, обороняючи контрреволюціонерів, самім не попасти в контрреволюціонери, не стати сусідами своїх клієнтів. Звідки ж така обережність, що дуже нагадує страх перед владою, спитасмо Віленського. Чи забув він, як боронив за царського режиму іноді революціонерів, частіше грабіжників і злодіїв, як гаряче й завзято боровся за своїх клієнтів з прокурорами. Чому він не боровся тоді, що влада за таку оборону визнає його самого революціонером, грабіжником, злодієм та посадить на лаву підсудних? А тут, він «вільно обмежує себе», бо, бач, у нього громадські принципи переважили «маленьке завдання професіоналів». В дійсності все це не лише диялектика, в дійсності «радянські адвокати» не сміють боронити підсудних, не мають права протирічити наказам влади та псувати задуманий і аранжований владою процес. У Віленського хоч заговорило сумління, яке він мусів прилюдно заспокоїти комуністичною софістикою, а всі інші оборонці мовчки виконували призначену їм роллю декорації на суді, роллю прокурорських підбріхувачів. Як найбільш яскравий доказ цілковитого перекручення ролі оборонця й знищення самої ідеї та завдань оборони, наведу такий приклад. Оборонець професора Гермайзе — Гродзінський, у своїй промові заявив: «Павлушков в занадто різних ризах характеризує Гермайзе. Павлушков вигадав дуже просту теорію машкари (сменовеховства Гермайзе): «Гермайзе, — сказав він, — під машкарсю члена СВУ виконував функції контр-розвідчика на користь радвлади». З приводу цих слів Павлушкова оборона заявила: «На жаль це прокuratorую доведено не було». А як би було доведено? Не вже ж оборонець використав би цей факт для оправдання Гермайзе?

Тому немає нічого дивного, що виступи оборони не принесли жадної користі на суді, жадного полегчення обвинувачення підсудних. Навіть і ті несміливі виступи оборонців-жидів, на які вони спромоглися, коли справа торнулася близької їм сфери антисемітизму, що закидався підсудним, навіть ці виступи лишилися без наслідків.

3.

В умовах пролетарського суду, про які була річ, підсудні уявляли з себе жертви, віддані на муки інквізиції. Дійсно, що могли зробити, як могли себе оборонити ці люди, коли проти них були всі: і суд, і прокурори, і оборона, і відповідно підібрана публіка. Чи була там хоч одна

особа, що співчувала їм, хоч одне обличчя, на якому підсудні могли за-примітити хоч тінь співучасті. Чи був там той, хто в тяжку хвилину для підсудного, міг підбадьорити його, міг відповісти йому так, як колись Тарас Бульба відповів Андрієві: «Чую, сину».

Треба зважити ці тяжкі умови, оцінюючи поведження підсудних на суді. Виснажені фізично довгим сидінням в «одиночках» ІПУ, перетерпівши психичну систему допиту попереднього слідства, розбиті морально — підсудні приходили з в'язниці до залі суду й ставали перед очима суду, прокурорів, ворожого натовпу, що піднімає крик і регіт від особливо «одіозних» термінів і виразів, які суд і прокурори навмисне кидали підсудним: «попівські сини», «глітаї», «запроданці», «буржуї», «антисеміти», «погромщики», «петлюрини бандити», «благовістники автокефальної церкви» і т. д. Такі епітети викликали найбільший регіт і галас судової зали. Прокурори розшукували все, що могло б в очах суду й публіки заплямувати підсудних та кинути тінь на їх ім'я: тут були й походження підсудного, батьків його, родичів, вчинки батьків і родичів, попередня громадська та політична діяльність, політичні переконання і т. и. Павлушково ставилося у вину, що його батько — священник сидів у в'язниці за переховання церковних річей, Іваниці — що ніби-то мати його була членом «Союзу Русского Народу», Біднов й, що її чоловік знаходиться на еміграції, Холоднсмю — що його брат «петлюрин міністр», Панченкові-Чаленкові — що його теща перебував в Румунії. Маргуліса обвинувачували за те, що він був — л і т е р а т о р о м. Потім це обвинувачення сам прокурор назвав «великою помилкою обвинувачуючого акту».

Прийнявши під увагу всі ці тяжкі умови большевицького попереднього слідства й судового процесу, ми зрозуміємо поведження більшості підсудних: на суді вони виступали цілком виснажені фізично й морально, а ті зізнання, які вони змушені були дати на попередньому слідстві, ті писані декларації про своє «покаяння», які ІПУ примусило їх написати, підписати і оголосити на суді, підірвали решту їх фізичних і моральних сил та довели їх до цілком ненормального стану, до якогось психозу, психичної хвороби, завдяки якій досить було з боку прокуратури чи суду одного підвищення голосу, повторного запиту то-що (на суді були випадки і прямих загроз), щоб негайно ж підсудний, який в процесі допиту звільнявся потроху від психозу, знов втрачував психичну притомність.

Ми не знаємо в с і х обставин попереднього слідства, ми не знаємо всіх таємниць большевицького ІПУ, нам не відомі навіть всі деталі перебігу справи перед судом, щоб ми могли вповні освітлити і оцінити поведження підсудних на суді та дати задовольняючу відповідь на питання, що виникало у кожного, хто знайомився з цим процесом: чому всі підсудні визнали себе винними, чому всі вони склали «покаяння» перед совітським судом, чому вони, в більшості, не боронилися проти таких обвинувачень, які були очевидно неправдоподібними, чому нарешті вони, визнаючи себе «контр-революціонерами», ніби-то ствердили цим правдивість обвинувачення?

4.

Суд закінчив свою працю 17-го о 4 год. дня 1 пішов на нараду для висенення присуду. Нарада продовжувалася аж до 11 $\frac{1}{2}$ г. ночі 19 квітня, коли суд оголосив свій вирок. Суд визнав, що матеріяли попереднього судового слідства з вичерпною повнотою довели, що СВУ ставила за своє завдання повалити совітську владу на Україні шляхом повстання за допомогою інтервенції, відірвати Україну від совітського союзу і реставрувати буржуазний лад. Вирок подав повну мотивіровку присуду, перераховуючи не тільки всі точки поставленого обвинувачення, але навіть додаючи шей нові обвинувачення. Характерним для цього являється й те, що при формулюванню злочинів, ніби-то наведених на суді, суд вживав найбільш голосних термінів із сучасного комуністичного лексикону, чим надає вирокові Найвищого Суду України характеру якоїсь «ударної» прокламації.

Найвищий Суд України засудив:

1. С. Єфремова, В. Чехівського, А. Ніковського та Павлушкова до позбавлення волі з суворою ізоляцією, строком на 10 років, і з поразкою прав на 5 років перших трьох, а Павлушкова на 3 роки. Ростріл замінено їм цією карою лише тому, що перші троє принесли повне каяття, а Павлушкова підмовили Єфремов і Дурдуківський. 4 ос би.

2. На 8 літ позбавлення волі з суворою ізоляцією і позбавленням прав на 3 роки засуджено: Дурдуківського, Ганцова, Холодного, Барбара, Удовенка і Підгасцького — 6 осіб.

3. На 6 літ позб. волі з сув. ізоляцією і на 3 роки позб. прав засуджено: Іваницю, Близнюка, Слабченка М. (на 2 роки позб. прав), 3 особи.

4. На 5 років позб. волі з сув. ізоляцією і на 3 або на 2 роки позб. прав присуджено: Старицьку-Черняхівську, Черняхівського, Гермайзе, Гребенецького, Матушевського (без позб. прав), Заліського, Голоскевича, Товкача, Єфремова П., Отаманівського — 10 осіб.

5. На 3 роки позб. волі з сув. ізоляцією і позб. прав: Маргуліса (без позб. прав), Дубровського (теж), Ботвиновського (2 роки), Чехівського М. (2 роки), Слабченка Т. (без позб. прав) — 5 осіб.

6. На 2 роки ізоляції і на 2 роки позбавлення прав — Болозовича.

7. Кудрицького, Кривенюка, Туркала, Івченка, Трезвинського, Токаревську, Лагуту, Віднову та Шило засуджено у м о в н о на 3 р. позб. волі без позб. прав і негайно звільнено з під варті — 9 осіб.

8. Решта підсудних: Дугу, Страшкевича, Шарка, Білого, Щепотьова, Карповича, Панченка -Чаленка ухвалено вислати на 3 роки за межі України — 7 осіб.

Щоб оцінити наведений присуд, треба мати на увазі слідуюче. В нормальній карній системі совітського кодексу, ростріл, як вища міра соціального захисту, признається надзвичайною карою. Вищою ж нормальною карою являється позбавлення волі з суворою ізоляцією на 10 років. Це є вища нормальна кара, до якої ще додано 5 років позбавлення прав, яку суд пристосував до 4-х підсудних. Позбавлення волі з суворою ізоляцією це така кара, яка означає в'язницю з «одиночкою», з примусовою роботою, згідно фаху. Позбавлення прав означає: позбавлення публічних прав, державних і громадських, одняття всіх прав майткових (володіння будинками, землею, арендою), права займатися будь-якою діяльністю, права трудового землекористування, права вільного вибору місця проживання і переїзду на території цілого союзу, а також родинних прав. Отже повна поразка всіх прав протягом певного строку. Нарешті, видалення за межі України на певний строк означає давню «ссылку на поселеніє».

Отакій присуд виніс Найвищий Суд України. Для багатьох підсудних цей присуд означає повне фізичне знищення, з огляду на їх старий вік і здоров'я, для решти-зараховання назавжди в розряд осіб, небезпечних для совітської влади.

(Кінець далі)

А. Яковлів.

В п'яті роковини смерти Володимира Самійленка

(12. VIII. 1925 — 12. VIII. 1930).

12-го цього серпня минуло п'ять років з дня смерти Володимира Самійленка. Не знаємо, чи згадають світлу пам'ять небіжчика в цей день на Україні, на тій «рідній, не своїй землі», де навіки спочило його виснажене злиднями тіло, але ми, українська політична еміграція, часткою якої був небіжчик, з ідейними гаслами якої такими органічни-

ми зв'язками був з'єднаний його могутній дух, ми не можемо обминути мовчанкою цієї сумної дати.

Хочеться згадати тут не про великого майстра слова, не про письменника, перед творчістю якого давно вже схилив голови цілий український люд від Сяну до Кубані, а просто про людину. Мовчазну, самозаглиблену людину, що мовчазно, з фаталістичним спокоєм, з терпінням подвижника-анахорета переживала довгу трагедію свого довгого, безрадісного життя.

Навіть творчість, та могутня сила, що блиском свого чарівного сяйва здібна освітити найтемніші закутки змученої людської душі, що має здібність розганяти нагромаджені в ній чорні тумани, перетворюючи особисте життя людини з темної ночі в ясний, весняний день, навіть і ця чарівна сила не спромоглася виявити своєї чудодійності й запашними квітами не прикрасила тернистої путі письменникового життя.

Лиха недоля відібрала Самійленкові і той єдиний скарб, що його, як непорушну власність, посідають усі справжні мистці: почуття мистецького осягнення, творчого самозадоволення. Цього почуття не мав Самійленко протягом цілого свого життя, не мав його, без сумніву, і в хвилину розставання з ним, у ту хвилину, кола наближення смерти змушує людину окинути єдиним поглядом довгий шлях свого земного існування й внести позитивний чи негативний вирок про сумарний існування своїх змагань на ньому. Де-яких людей цей вирок заспокоює, де-кому він забарвлює на-світло останні хвилини земного існування. Безрадісне Самійленкове життя не дало йому цієї «останньої радості».

Поміраючи в тій духовній самоті, в атмосфері якої пройшло ціле його життя, він не мав змоги потішити себе думкою про те, що уділений йому талант він використав, що залишив нащадкам усі духовні цінності, які міг створити, що зафіксував на папері всі натхнені шепотіння своєї всесильної музи. Не підлягає сумніву, що літературна спадщина Самійленкова надмірно убога, що письменник не залишив по собі й четвертини тих творів, які, об'єктивно кажучи, мав би залишити за інших, ліпших умов, коли би перебіг другої половини його життя та ціла обстановка його оточення не позначилися такими аномальними рисами. Причин до цієї несприятливої аномальності було багато. Їх треба шукати і в загальному характері невеселої української сучасності, і в надмірно м'якій та лагідній, просто таки «неземній» едачі небіжчика і нарешті в несприятливій обстанові родинного життя.

Земне існування Самійленка це вічний присмерк, його мелодія це сумний ноктюрн. І останнім акордом ноктюрна був поворот письменника на «батьківщину», в атмосферу того страшного знуцання над самою душею українського народу, яким так болів Самійленко, яке таким гарячим вогнем пекло до болю патріотичне серце письменника. Автор «Геї» — на совітській Україні, під владою катів, яких він ще вчора знищував вогневими стрілами своєї могутньої сатири... Що може бути тяжчим від цього страшного морального удару?

Ми згадали допіру про поему «Гея», останній більший твір поета,

який він був викінчив незадовго до свого від'їзду на Україну *). З огляду на те, що перші три розділи поеми було уміщено (р. 1921) у львівському тижневику «Визволення» — часопису, що по-за Галичиною майже не мав поширення, зміст цих трьох розділів залишився для нашого ширшого загалу майже невідомим. По цій причині ми згадаємо тут у найкоротших словах основний зміст цих розділів.

Головний герой поеми — марсіянin, з фаху астроном, що, захоочений своїми спостереженнями над сусідньою планетою Геєю (Землею), задумує й здійснює подоріж до цієї планети. «Космоплан», на якому марсіянin прилітає на Землю, пристає на вершкy гори. В близькому сусідстві міститься астрономична обсерваторія, яку марсіянin без труднощів розпізнає по зовнішності. За хвилику він уже в стінах обсерваторії, де його гостинно зустрічає земний колега з фаху. Перші спроби порозумітися не приводять ні до чого. Нарешті марсіянin, побачивши на стінці мапу своєї планети, показує пальцем місце, з якого він походить. Страшна сенсація й найвищий екстаз господаря. Далі починається наука земної мови. Господар вибірає есперанто, як найлекшу та універсальну мову. За де-який час марсіянin набуває вже можливості порозуміватися з мешканцями Геї й вирушає в свою інформаційну подоріж. Другий розділ поеми описує перебіг цієї подорожі в межах Західньої Європи, третій — в межах совітської України. Цим третім розділом починається найцікавіша частина поеми, бо обстановка комуністичного раю московських сатрапів дає едячний матеріал спостережливому оку талановитого сатирика. Певну уяву про цей сатиричний малюнок совітської сучасности може створити IV-та (невикінчена) частина поеми, що її минулого року було вміщено на сторінках «Літерат.-Наук. Вісника». Прочитаєши цей уривок «Геї», кожний ясно представить собі ті переживання, що ятрили душу поета, коли він під натиском родинних обставин (від'їзд дружини на Україну, де вмірала донька,) змушений був капітулювати, від'їзджаючи до малоруської колонії всесильної Москви. І не з бадьорим зацікавленням марсіянина з «Геї», а з тяжким каменем на серці, з почуттям ідейного банкрутства та морального краху переступив письменник Збруч.

Минуло 5 років з дня смерти Володимира Самійленка. Не знаємо, чи відмітили цю сумну дату якоюсь згадкою про поета на Україні, чи вшанували якимось актом його дорогу пам'ять. Але українська національна еміграція, що не втратила почуття того близького ідейного зв'язку, який лучив її думки з творчістю Самійленка, не забула про поета й дату п'ятих роковин його смерти відзначає драгоцінним актом: виданням великого збірника на честь поета. У цьому збірникові, що

*) Другу, неоголошену друком, половину поеми Самійленко надіслав був свого часу до редакції празького журналу «Нова Україна», що виходив під редакцією М. Шаповала та Б. Винниченка. Негативна рецензія останнього про поему (мабуть з політичних моментів) зпричинилася до того, що її не було видруковано; самий рукопис після цього кудись зник, як видно навіки загинув.

друкується в Празі накладом «Чесько-українського видавництва», буде вміщено Самійленкову автобіографію, його листування та спогади по-над тридцяти визначних українських письменників, учених та громадських діячів, присвячені різним моментам поетового життя та загальним обставинам тогочасного літературного й громадського життя українського суспільства. Книгу буде прикрашено 25 ілюстраціями, зібраними коштом великих зусиль з боку редакції Збірника. Цим збірником українська еміграція кладе на дорогу могилу незабутнього співця правди й національної волі нев'янучий вінок.

15. VIII. 30

Борис Лисянський.

Перший відгук

В ч. 22-23 «Тризуба» за 24 червня була вміщена стаття п. Липовецького, де він закликав 1125 українців, котрі б річно давали по одному доларові на утримання Бібліотеки ім. С. Петлюри. П. Л. каже, що потрібно утворити низку товариств «Прихильників Бібліотеки».

На цю статтю до Ради Бібліотеки відгукнувся листом і грішми один наш чоловік, що вже давно покинув рідну землю й перебуває зараз в Алжирі. Він пише: «Подаючи 25 франків, прохаю зарахувати мене до Т-ва Прихильників Бібліотеки нашого великого страдника Симона Петлюри. Громадяне, — каже далі п. Бакуменко, — ще треба лише 1124 українців, щоб справа з Бібліотекою стала на тверді ноги. Не зволікайте часу, приходьте швидче. Творімо найкращий монумент найкращому синові нашого народу. І коли ці 1124 громадяне знайдуться (за що я певен), тисячу разів тоді лекшою буде чужа земля нашому вождез і відданому борцеві за визволення Української Землі».

Друкуючи цей лист, ми лише подаємо його до відома громадянства. До нього нема чого й ні для чого дописувати будь що було.

I. P.

Із спогадів про Т. Г. Масарика*)

7.

На початку літа 1908 р. у Празі відбувався конгрес слов'янської студентської молоді. Того самого року повстав т. зв. неославізм, що назверх прикриваючися поступово-демократичною фразеологією, фактично був планомірною спробою польсько-російського порозуміння за український рахунок. Галицьким москвофілам була дана *carte blanche* для захисту російського національного характеру у Східній Галичині. Поляки мали одержати певне політичне відшкодування з Петрограду, а зрештою,

*) Див «Тризуб» ч. 29-30 (237-8)

як Р. Дмовський признався під час війни д-ру Бенешові, — вони приїхали до Праги виключно для того, щоб робити там свою реальну польську, а не якусь абстрактно-слов'янську політику.

Українцям не було очевидно що робити у цій sui generis слов'янській спілці з дуже обмеженою порукою, дарма, що батько та ідеолог неославізму д-р Крамарж тріумфував, гадаючи, що гидра українського сепаратизму була щасливо задушена московсько-польськими братніми обіймами.

Проф. Масарик стояв демонстративно осторонь від цих неослов'янських залицянь. Він добре оцінював не тільки реальні прямування цього молодого руху, але і досить старий дух будім то нової його ідеології.

Слов'янська поступова молодь теж негативно віднеслася до-неославізму. Своім Конгресом вона хотіла маніфестувати модерне демократичне слов'янство, висловлюючися, розуміється, за принципи національної рівноправності всіх слов'янських народів та домагаючися захисту для неослов'янських меншостей на слов'янських територіях.

Одною з найчисленніших національних делегацій на цьому конгресі була українська. Вона виконала на ньому чимало фактичну працю. Проф. Масарик дуже цікавився цим конгресом. Бував на його засіданнях. Слідкував за його працею. Пригадую його привітальну промову. Коротеньку та ядерну, як завжди. Він висловив побоювання, щоб цей конгрес не був першим та останнім. Жартуючи він казав, що слов'яне взагалі охоче пишуть вилучезні вступи так, що на переведення самої праці їм звичайно не лишається вже часу. Він не хотів, щоб цей конгрес слов'янської молоді залишився таким вступом без продовження. Між иншим проф. Масарик цікавився дуже українською делегацією та навіть фотографувався з деякими її членами. Пригадую, що там був В. Піснячевський, вельми активний делегат української секції.

На бажання проф. Масарика та як генеральний секретарь цього конгресу, я написав про нього інформаційну статтю для «Nase Dobu», щомісячного його журналу.

8.

У цей час проф. Масарик писав монументальну свою працю про Росію та Європу. Він дуже цікавився всім, що відносилось до Росії та російського революційного руху. Цікавила його, природне, і революційна еміграція, що у ці роки проїздом бувала у Празі. Місцева чеська с.-д. організувала тут щось на зразок допомогового етапного пункту для революційних біженців. Допомога була матеріальна, але також і правна: захист перед царською жандармерією, яка не раз хотіла вилучувати свої жертви навіть і по цей бік російського кордону. Проф. Масарик з власної ініціативи стояв близько до цієї акції, рідко допомагаючи нещасним жертвам царизму. Іноді йому доводилося робити інтервенції в австрійського міністра юстиції, коли виникала небезпека видання Росії якогось терориста під закидом бандитизму, як звичайно мотивував свої домагання з цього приводу царський уряд.

Коли з заслання втік був. с. д. посол 2-ої Думи-Білоусов і у Празі промовляв на мітингу протесту проти переслідування політичних в'язнів, проф. Масарик був присутній на цих зборах, промовляв і взагалі приймав живу участь у цій акції, чимало роблячи для революційних втікачів.

Очевидно, що серед цих іноді появлялися спекулянти від революції, які дуже гостро хотіли часом заманіфестувати свою «безкомпромісову пролетарськість» і були випадки, на щастя виймкові, коли вони критикували «буржуазність» проф. Масарика та мали намір особисто висловити йому це своє незадоволення. Тоді доводилося енергійним робом втихомирювати таких істеричних десператів і все обходилося без можливого прикрого інциденту.

Серед т. зв. міродайних чинників та прихильників брукового патріотизму — проф. Масарик ніколи не користувався популярністю. Навпаки національна мірнота його ненавиділа за те, що він програмово та без жалю розбивав люблені її ідоли та систематично робив замах на незаймані, на її думку, національні святощі (напр., славетня його кампанія проти підроблення буцім-то старочеських рукописів). Натомісць, по-за батьківщиною він мав безперечний авторитет, як один з наймаркантніших предстанків чеської нації. Його промови у віденському парламенті завжди були політичною подією і слухалися уважно всіма.

Дуже його любили південні слов'яне, головне хорвати і серби. У цьому я переконався у 1909 році у Загребі під час відомого загребського процесу про державну зраду, провокаційно інсценізованого австро-угорським урядом з явно антисербською тенденцією. Саме на цьому процесі проф. Масарик здемаскував злочинні методи австрійської дипломатії та закордонної політики. Отже популярність його серед сербо-хорватського загалу була зрозуміла. Все ж таки дивувала стихійність симпатій до нього та масове поширення його імені навіть серед селян.

7 березня 1910 року у Празі на Віноградах святкувалися 60 роковини народин проф. Масарика. Зійшлося сила людей. Очевидно його вірних прихильників та симпатиків. Це було наявним доказом, що, хоч він весь час був в опозиції до пересічної громадської opinii, громадський його вплив, зокрема серед інтелігенції та студентства, — був проте чималий. Наочно це виявилось підчас війни, коли проф. Масарик, цей вірний outsider серед своїх, став на чолі революційної акції і планомірно здійснив величезний проґрам національного визволення чехословацького народу. Згадане ювілейне свято мало дуже інтимний характер. У нього не було нічого офіційного та неширокого, чим, на жаль, грішать більшість ювілейних урочистостей.

Зійшлися на ньому люде не тому, що мусіли, бо цього вимагав громадський такт, але тому, що почували внутрішню потребу вшанувати людину, яка борючися проти всіх, працювала не покладаючи рук для власного народу. Ювілянт був наявно зворушений. Призвичасний до того, що загал і громадська opinія весь час таврували його національним зрадником або запроданцем, він не чекав певне, побачити на своєму святі такої сили щиро відданих і безсумнівних своїх прихильників та однодумців.

У своїй скромній відповіді, якою він реагував у кінці свята на безліч привітальних промов, проф. Масарик, між иншим, з натиском зазначив, що праця, яку він досі зробив, є властиво вступом і що те головне та справжнє має доперва прийти.

Сьогодні ми знаємо, що ці його слова були дійсно віщунською якоюсь інтуїцією, бо головну та історичного значіння працю для свого народу проробив він дійсно згодом у 1914-1918 роках під час всесвітньої війни, програмово розбиваючи Австро-Угорщину та невтомно і планомірно протуючи шляхи до повстання самостійної чехословацької держави.

Так само пророчим був ще инший уступ з цієї його промови. Ось він: — «Я часто собі постановляв та постановляю знова, що мушу витримати ще найменше до 80 років».

І цю свою постанову він дотримав. Недавно минуло власне 20 років від часу, коли ці слова були сказані і Т. Г. Масарик святкував 80 роковини своїх народин. Можливо, що ці останні 20 років його життя й діяльності були справді завершенням того «вступу», який кінчився у 1910 році.

Ювілей проф. Масарика з перед 20 років я згадую ще й тому, що у зв'язку з ним довелося у перше писати про проф. Масарика публіцистично.

Передовсім у «Раді», де я був постійним кореспондентом і куди послав інформаційний нарис про діяльність та значіння проф. Масарика. Потім до краківського польського журналу «Krytyka», яку видавав відомий історик польської літератури покійний Фельдман. Він звернувся до редактора «Slovanskeho Prehledu» А. Черного, щоб той рекомендував йому когось для написання нарису про проф. Масарика. А. Черний звернувся до мене і я для безрезного числа «Krytyku» зробив нарис ідейного силуету проф. Масарика, трактуючи це, як спробу характеристики його особи.

На бажання редакції петроградського журналу «Славянській Мір», я, трохи переробивши цей польський нарис, оголосив його друком по російськи.

Врешті через десять років — я знова вернув до цієї теми, опрацювавши її на українській мові для віденського тижневика «Воля» з нагоди 70 років народження Т. Г. Масарика.

Через рік (1921) з додатком нарису — Масарик про Україну — та з перекладом його критичних заяв про большевизм, ця моя студія вийшла книжкою під заголовком «Життя і світогляд Т. Г. Масарика».

Бачу, що проблема Т. Г. Масарик є для мене немов тема *con variatone*. Усно — у викладах, писемно — у статтях, мені доводиться все до неї вертати, кожного разу трактуючи чи освітлюючи її з якогось нового боку або становища.

Не знаю, але мені либонь не приходилося у життю зустрічати більш цікаву і своєрідну людину та вдачу. Як вчений і зокрема соціолог, Масарик захоплює своїм позитивно-творчим відношенням до реального життя. Він ніколи не належав до тої нудної касті фахманів, що в масі своїй продукують мертві теорії та зайві наукові системи, які не можуть бути навіть прокрустовим ложем для дійсного життя, так вони реально до нічого.

Не дарма світогляд Масарика — був названий реалізмом, тому у нього ніколи не було і не може бути розходжень між теорією та практикою. І він, як вчений, не міг би жадним робом допуститися блясфемії на зразок того великого німецького філософа, що самопевнено казав: тим гірше для фактів, коли вони суперечать мої ідеям...

Добре схарактеризував Масарика під цим оглядом його приятель і біограф д-р Гербен, кажучи — «наслідуюсь сказати, що Т. Г. Масарик був перед нас від 1882 року новим чехом. Серед влучних і академічних промовців так само, як і серед таборних громобійців — стояв Масарик, як людина твереза, а проте — повна вогню. Його класифікуючий розум не був у суперечності з темпераментом. Серце було гаряче, голова — зимою. Він пографив відділювати речі головні від підрядних, речі цінні від декоративних та з кожної ситуації брав власне те, на чому залежало. Він навчав річам. Не було отже дивним, коли за кілька років його напрям був названий реалізмом. Масарик це визнав: так, я реаліст».

12.

Мало яка проблема цікавила Масарика так інтенсивно, як російська. Розуміється, не виключно політично, але передовсім у філософській своїй істоті, і, так мовити, з європейського становища. Росія і Європа. Що це? Неминуча антитеза? Вічна ділема?

У своїй класичній монографії «Rusko a Evropa», що вийшла перед самою війною, Масарик вже на вступі відповідає на це запитання, рішуче відкидаючи абсолютну суперечність між Росією та Європою. Росія це буща і тільки запізнена у своєму розвитку Європа. Отже віжниця між ними ильше часова, не сутева, а тому переможна згодом.

Достоевський є центральною проблемою другого тому «Росії та Європи». Масарик заперечує теорію і практику цього велетня російської літератури, якому він попри М. Горького присвячував мабуть найбільше уваги. Бодай «Дневник писателя» був його постійною лектурою у ті часи.

Мені пригадується, як, здається, у 1912 або 1913 р. до Праги приїхав одного разу відомий польський соціолог та історик російської революції Л. Кульчицький, їдучи до Парижу, де він хотів зібрати дальші джерела для своїх праць про першу російську революцію.

Він не знав особисто проф. Масарика і хотів з ним познайомитися. Ми зайшли до редакції «Часу» і довідалися, що проф. Масарик саме у Празі. Я телефонував йому до хати і переказав бажання Л. Кульчицького познайомитися з ним. Відповідь була, що ми можемо зараз же їхати до нього і що він чекатиме нас.

Це було перед обідом. Ми застали проф. Масарика в його кабінеті. Він читав саме «Дневник писателя». Його цікавила історія революції Кульчицького. А цього — праця Масарика про Росію та Європу. Отже між ними виникла жива розмова з цього приводу. Дуже цікава для мене тим, що я міг обсервувати і порівнювати різні методи і підходи у трактуванні цієї палкої проблеми між ними.

Поляк і франкофіл — Кульчицький був під впливом свого матеріалу, котрий він історично опрацьовував. Його штампдрук був майже російський в сенсі російської революційної ідеології.

Масарик — чех і sui generis русофіл — був тут європейцем чистої крові. Видно, що він суверенно засмилував величезний матеріал з приводу цього питання і не піддався йому, а навпаки — опанував його, заховавши повну свою незалежність.

Ще цікавіша була дальша розмова про Францію і Париж, куди їхав Кульчицький. Я знав, що у молоді роки Масарик дуже цікавився французькою літературою і культурою. Знав мову і стежив за французькими справами. Тому мене дивувало його річеве стримане відношення до Франції і головне до Парижу у порівнянні з наявним франкофільством і чималим захопленням Парижем у Кульчицького. Тоді я пояснював це собі перевагою у Масарика симпатій до англо-саксонської культури. В кожному разі ця зустріч була для мене цікавою тим, що яскраво виявила різницю між типом польського і чеського дослідника суспільних явищ.

(Кінець далі)

О. Бочковський.

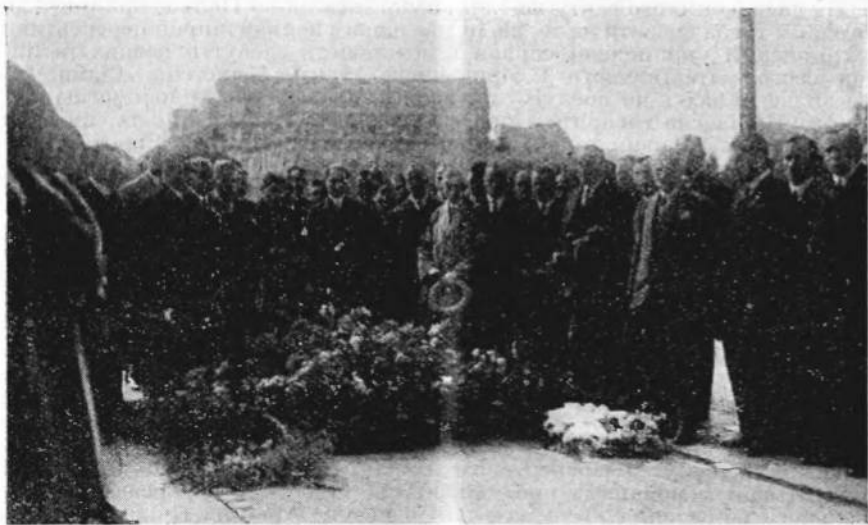
Шостий з'їзд міжнародньої організації інвалідів і бувших вояків «Сіамас»у

25-29 липня у Парижі.

25-29 липня в Парижі, в Сорбоні, відбувся 6-ий з'їзд міжнародньої організації бувших вояків і інвалідів, що більш всього відома під скороченою назвою «Сіамас» і купить в собі широкі демократичні настрої маси як бувшого вояцтва Антанти, так і центральних держав.

По врочистім відкриттю з'їзд розбився на три комісії — статутарну, інвалідну і організації миру (політичну). Протягом двох днів 25-26 згадані комісії продебатували силу докладів як політичного змісту, так і практично цікавих справ, особливо для інвалідів — членів організації. Дуже гарячими були дебати в комісії політичній, на якій обмірковувано як всі загрожуючі мирові явища в міжнародньому життю, так і способи організації тривкого миру.

25 липня з'їзд урочисто вітали в мійській думі Парижу міністр пенсій і голова мійської ради, 26 членів з'їзду приймав голова ради міністрів

Делегати з'їзду СІАМАС'у на могилі Невідомого Вояка у Парижі.

Тардье. Увечері 26 липня у великій залі Сорбони відбулося урочисте засідання з'їзду з промовами франц. сенатора де Жувенеля, депутата німецького рейхстагу Росмана, голови польського союзу інвалідів Коркушки та інших. Потім відбувся концертний відділ. У неділю рано делегати з'їзду поклали вінок на могилу невідомого французького вояка і закінчили з'їзд пленарним засіданням, на якому були прийняті вироблені комісіями резолюції і інші постанови. Що особливо цікаво, це те, що на цьому ж таки засіданню до складу «Сіамас» у була прийнята «Спілка Укр. Інвалідів на еміграції в Польщі», що її репрезентував п. І. Косенко і за прийняття якої дійсним членом «Сіамас» у віндякував з'їзд стислою промовою такого змісту:

«Шановні Пані і Товариші,

Дякую за прийняття, яке ви зробили представникові бувших українських вояків і інвалідів. Не дивлячися на те, що ми знаходимося на вигнанні, не дивлячися на те, що наша батьківщина ще кривавиться, не дивлячися на те, що хижий російський імперіялізм нас ще давить і мучить, ми бажаємо, щоб краще був мир, ніж війна; ми щиро прислухаємося до вас, щоб шукати справедливості, а з нею і миру. Хай живе «Сіамас». Хай живе міжнародня справедливість».

Рясні оплески з'їзду, що відкрили оголошення прийняття Спілки і промову делегата її, ясно показували, що з'їзд цілком свідомо і прихильно ставиться до українських вояків, яких вважає рівними і справедливій ідеї яких вважає своїми власними.

У неділю 27 по закінченню з'їзду чужоземні делегати були запрошені французькими представниками на парадний обід в ресторан «Лютеція». На цьому обіді, на якому було до 400 душ присутніх, крім обміну промовами, делегати мали змогу і ближче ознайомитися одні з другими і поінформувати про ті чи інші інтереси їм питання.

Як висновок з того факту, що Спілка укр. інвалідів у Польщі прийнята до «Сіамас» у треба вказати на те, що це дає нашим воjakам ширші перспективи популяризації української справи і можливість здобуття певних поліпшень свого матеріального і юридичного стану. Бюлетень «Сіамас» у, його з'їзди це все є до послуг укр. воjakів, що можуть за допомогою цієї організації голосно говорити і про свої потреби вузькі і про те, як вони вважають справедливим гарантування справи миру на Сході Європи, якого так потрібує їхня батьківщина Україна і який злочинно і неправдоно порушають вороги справедливості. **З.**

З міжнародного життя.

— Європейське об'єднання. — Польський коридор.

17 травня поточного року, як відомо, французький міністр закордонних справ вислав усім європейським державам, що входять до Ліги Націй членами, свій меморандум про можливість утворення європейського федерального об'єднання. Терміном для відповіді Аристид Бріан визначив був 15 липня, але мусів чекати їх трохи довше, ніж гадав, бо остання із 26-ти відповідь швейцарська — надійшла до Парижу лише на серпень. Тепер уже всі вони є, і у французькому міністерстві закордонних справ іде посилена праця, спрямована на підготовання того доповіді про європейське об'єднання, з яким Аристид Бріан має виступити у Женеві на засіданню Ліги Націй, призначеному на вересень місяць.

Праця та переводиться дискретно й таємно, і характер майбутнього виступу французького міністра на міжнародному женеvському форумі зостається поки-що невиясненим. А втім, в європейській пресі над цим питанням провадиться жвава дискусія, наростає вже ціла література його, а де-які з пробних балонів, що їх через пресу було пушено до світу, викликали навіть певні міжнародні тертя й непокої.

На цьому місці переказано було зміст одповідей головних держав на меморандум Аристида Бріана; відповіді менших контрагентів мало що додають до того. Взагалі кажучи, всі ті оповіді, коли їх взяти в цілому, не дуже то сприятливі, хоч і прикрашені вони всіма барвами дипломатичної куртуазії на адресу французької ініціативи. Усі держави начеб-то широко вітають її, вкривають хвалою Аристида Бріана, висловлюють гаряче бажання із свого боку спричинитися до справи остаточного замирення європейських народів та встановлення організаційної єдності на європейському суходолі. Але одночасно з тим майже в усіх одповідях можна знайти часом гостру критику французького проєкту. Найчастіше висловлюється занепокоєння, що нова європейська організація, запропонована Аристидом Бріаном, стане конкуренткою Ліги Націй, зменшить її значіння, перебравши на себе багато з її справ, не маючи однак ні того авторитету, ні тих засобів, що ними володіє Ліга Націй.

Але не ця критика може бути небезпечною для нового проєкту європейського об'єднання, хоч як раз вона найбільше мабуv буде дискутована на вересневій сесії Ліги. Небезпечніше то, про що говоритиметься не на офіційних засіданнях, а за кулісами їх та на так званих приватних побаченнях міністрів закордонних справ, що стали побутовим явищем у Женеві за часи сесії Ліги. Справа в тому, що вказані вище одповіді ще раз виявили, що Європа не єднанітна, що складається вона з ріжного роду державних груп, інтереси яких не сходяться, а часто-густо впрост протилежні одні одним.

По-перше, двом державам—СССР та Туреччині, хоч вони територіяльно до певної міри й належать до Європи, не послано навіть і запрошення

вступити до майбутнього європейського об'єднання. Це, правда, легко пояснюється формальними причинами, а саме тим, що СРСР і Туреччина не входять до Ліги Націй, але факт застається фактом: до майбутнього європейського об'єднання заводиться не ціла Європа, а лише частина її. Цю прогалину поглиблює ще становище Англії. Англійська відповідь, хоч і яка вона куртуазна, але не дає жадної гарантії, що ця країна пристане на французький проєкт. Той факт, що британські інтереси полягають не лише в Європі, а розкидані по цілому світі, не пояснює нічого, бо ж ціла ініціатива об'єднання виходить од Франції — держави, що являється великою колоніальною імперією, другою після Британії, та й інші європейські держави також мають свої не аби-які маленькі інтереси по-за океанами.

По-друге, навіть решта Європи, зосереджена на суцільному континенті ділиться на дві частини, саме на держави переможні і держави переможені чи впрост незадоволені тим розподілом інтересів, сили та впливів, що сталися після великої війни. Франція та її союзники належить до першої групи, перед другою ведуть Німеччина та Італія. Ці дві останні держави в одповідях своїх не тільки заговорили про необхідність ніби-то мати в складі майбутнього європейського об'єднання СРСР та Туреччину, але так само недвозначно вказують на те, що раніше, ніж складати те чи инше європейське об'єднання, необхідно переглянути мирні договори, поліпшити міжнародне становище переможених, задовольнити незадоволених і т. и., бо без того їм нема чого приставати до того об'єднання.

Усі ті факти утворюють такі труднощі й такі комплікації, які віщують мало доброго що-до майбутности федерального плану Аристиди Бріана. Не означає це ще його кінець, бо дипломатичне мистецтво, яким так влучно володіє французький міністр закордонних справ, не сказало ще в цій справі останнього слова. Але безперечно одно — вереснева сесія Ліги Націй матиме що робити і на офіційних зібраннях і на ніби-то приватніх побаченнях та сніданках.

* * *

Вище згадано про пробні балони в пресі. Їх було кілька, але найбільше розгоному викликав той, що його пустив політичний журналіст Сорвен у газеті «Le Matin». Гарячий прихильник Аристиди Бріана і талановитий публіцист, він за згоду Німеччині приступити до майбутнього європейського об'єднання вважав можливим, правда, завуальовано, приобіцяти як раз те, чого німці собі найбільше бажають, а саме ревізію польсько-німецьких кордонів з додатком до того нового зменшення репарацій та анулювання обмеження розвитку військової сили Німеччини. Думка та, публікована зараз же після повної евакуації рейнських провінцій, у Франції припала на час парламентських канікул, але в Німеччині вона впала на гарячий ґрунт виборної парламентської кампанії, а в Польщі викликала одверте обурення, бо вдарила болюче по національному питанню і державному почуттю польського народу.

Так званий «польський коридор» став пекучею темою політичного дня майже в цілій Європі. Про Німеччину нема чого довго говорити. Немає, мабуть, ані одного німця, який би щиро замирився з тим фактом, що між західною та східною Пруссією нема спільного кордону, а між ними лежить довга аж до моря смуга території, що входить до складу иншої держави, себ-то Польщі. Публічна опінія німецька що-до цього цілком однудушна, і ріжниця для німців складається лише з того, що одні з них хотіли б зараз знищити ту чужу смугу всякими методами, а другі вважають, що треба вичекати, поки надійде для того слушний час. Так звана східна орієнтація Німеччини, тоб-то приятельство з СРСР мабуть таки на половину, коли не більше, сперта саме на тому, що большевицька держава може спричинитися до утворення того «слухного» часу.

Німецькі уряди з цього приводу ніколи офіційально не висловлювалися, але всім було ясно, що урядова німецька політика базується як раз на тому припущенню «слухного часу». Виявилось це особливо яскраво тоді, коли німці ухилилися від того, аби скласти з Польшею договір дружби

і приятельства, аналогічний пакту Локарнському, складеному з Францією. Бо ж такий договір мав би гарантувати Польщі її сучасні західні кордони, себ-то володіння отим самим польським коридором до моря. Але тепер, в запалі виборної кампанії на позиції вичікування не утрималися й офіційні представники німецької республіки, а самий гарячий з них д-р Тревінарус, міністр окупованих, а тепер звільнених територій, на маніфестаційних зборах представників західних та східних німецьких провінцій, виголосив промову, де впрост говорив про «незакриту рану на східньому німецькому флангові», про «розрізану на частини німецьку провінцію над Вислою», а закінчив безпосередньою загрозою на адресу Польщі, бо сказав:

Майбутність нашого польського сусіди, що своїм державним існуванням в значній мірі завдячує пролитій німецькій крові, може бути забезпеченою лише тоді, коли між Польщею та Німеччиною не буде перешкоди у вигляді несправедливо поставленого кордону.

Цілком зрозуміло, що в Польщі такі слова викликали обурення й занепокоєння. Треба однак скласти справедливість полякам; вони зустріли їх на зовень стримано й не допустилися до можливих у таких випадках ексцесів, хоч би лише й на шпальтах газет. Польський міністр закордонних справ вислав відповідну ноту протесту, а польська політична опінія одповіла тим, що зправа на ліво, од ендеків до соц.-демократів, заявила, що в країні немає поляка, який би не взяв зброї до рук, коли б настав час, боронити західні польські кордони од німців.

До справи вмішалася Франція, польська союзниця, і це все спричинилося до того, що д-р Тревінарус спростував сам себе, вказавши на те, що він не хотів говорити у своїй промові те, що в ній побачили французи й поляки, а за ними й цілий світ. Цим дипломатично закінчено вказаний інцидент, але справу польського коридору тим не вирішено. Вона зосталася на порядку політичного дня, зостанеться й надалі. Чи буде вона вирішеною реально, як і коли, про це зараз годі говорити, бо сьогодні воно напевно — не на черзі.

* * *

Для нас українців, це питання польського коридору — вказівка і навчання, бо не треба бути пророком, аби знати, що встануть і перед нами такі питання, коли прийде час встановлення наших державних кордонів.

Польський коридор, досить глянути на мапу, безперечно аномалія, але ця аномалія встановлена не Версальським договором, а існувала задовго до нього. Населення коридора, себ-то Познані та Померанії, не німецьке, а свою національність ще за пруських часів виявляло тим, що посилало до німецького рейхстагу польських депутатів. Польський коридор розбиває суцільність німецької державної території, але він ніколи німецьким не був. Приналежність його до Прусії — наслідок історичних розділів польської держави; на тих розділах годі будувати яке будь історичне чи янесь інше право. Встановлення польського коридору — це лише відтворення польського історичного права і також другого ще великого для наших часів права на самоозначення народів. Відтворення цього права надшербило інтереси німецької республіки, бо роз'єднало її німецькі провінції. Але анулювання його вдарило б ще гірше по інтересах польських, бо одірвало б од Польщі її стародавню, а може й одвічну землю. Німці звуть польський коридор несправедливістю — чому? Тому, що він їм муляє, а ще більше мабуть таки тому, що вони ще вчора були неконечно сильніші за поляків, почувають себе такими й зараз і не можуть органічно припустити, щоб той, кого вони вважають слабшими, смів заявляти про свої права, ба навіть і реалізувати їх.

Observer.

Полк. М. Фролов († 11. VII 1930 р.)

Пам'яті полковника М. Ф. Фролова.

I.

11 липня 1930 р. в Літомишльському позитовому шпиталі в південно-східніх Чехах на 33 році свого життя помер од туберкульоза донський козак полковник Михайло Федорович Фролов, командір Донського козацького полку при 3-ій Залізній стрілецькій дивізії Армії УНР. Смерть прийшла для молодого вояка-лицаря несподівано. Полковник виїхав в перших днях липня з Варшави до Франції, сподіваючись, що південне сонце та гірський воздух вилікують його від недуги. Але доля судила инакше. По дорозі до Парижу небіжчик заїхав до Чеської Тржебови, щоби побувати на могилі свого покійного батька та одержати спадщину по ньому. Але там стало йому зовсім зле. Його відправили до шпиталю, де за пару днів його не стало.

Поховали полковника Фролова українські старшини та його бувший гімназійний професор п. М. А. Горчуков, друг його покійного батька. Поховали його в дуже затишному місці Літомишльського кладовища, що міститься на пагорку, ніби високій могилі, засаженій старими липами, звідки можна бачити гарні околиці.

Там найшов вічний відпочинок од бурхливого, поєного завзятої боротьби, життя один з перших піонерів, що високо підніс прапор боротьби проти Москви за незалежність Вігнього Дону.

Полковник Фролов народився 13 листопада 1897 р. в Новочеркаську. Його батько був директором Новочеркаської імени отамана Платоза гімназії, яку полковник Фролов скінчив у р. 1915 (з золотою медаллю). Тоді він поступив до Новочеркаської козацької військової школи, а по закінченні її скороченого курсу прийняв участь у Світовій війні.

Після революції 1917 р. полковник Фролов один з перших став творцем Донської армії. Але це була надзвичайно тяжка праця. Двох найтютіших ворогів мага могода Донська армія: з лівого крила загальнопанувавша тоді деморалізація й пасивність в боротьбі з більшовицьким нахабством, а з правого — вихований століттями психоз величі єдиної Росії. Оці вороги спричинились до того, що Вільний Дон і до цього часу не є вільним.

В сімю 1917-18 р. полковник Фролов приймав участь у відомому для Донців «Степовому поході» (до Сальських степів) на чолі з генералом Поповим, в якому, на посаді командіра кулеметної сотні в загоні полковн. Назарова, був тяжко ранений. Але по вицужанні полковник Фролов увесь час приймав участь в боях і походах Донської армії. В початку р. 1919 він був призначений помішником командіра 42 Донського козацького полку по муштровій частині, а в травні того ж року вступив в командування Донським партизанським відділом, замість раненого полковника Чекунова. Цей відділ весь час був при 42 Донському полку й відзначився видатними бойовими подіями. Діставалося від нього і нам, українцям. Особливо великі втрати були нанесені дуже бойовій 4-ій стрілецькій дивізії Сірожупанників під Тульчиним на Поділлі 19 жовтня 1919 року. Але полковника Фролова це не тішило, бо він уже тоді передповідав розвал добровольчої армії. Психоз величі єдиної Росії ввів Донську армію в склад російської добровольчої армії генерала Денікіна, що, поборюючи незалежну Україну, поховала й волю Вільного Дону.

В час розгрому російської добровольчої армії полков. Фролов відступав з групою генерала Бредова до Польщі. Тут на Поділлі, йдучи з своїм полком по-над Дністром, полковник Фролов остаточно усвідомив собі величезну шкоду від перебування Донської армії в складі Російської добровольчої і перший високо підніс донський прапор.

Група Бредова на початку березня 1920 р., відходячи під тиском большевиків по-над р. Дністром на північний захід, дійшла до лінії українсько-польського фронту на р. Калюс в районі мм. Нога Ущиця-Жванець-Калюс. Не бачучи перед собою перспектив, щоб битися з большевиками далі, Бредов, хоч його група чисельно і технічно переважала большевиків, які його переслідували, погодився на інтернаціональне відділення групи в Польщі.

Ще як тільки бредовці наблизилися до українсько-польського фронту, українські вояки з Окремої бригади полковника Удовиченка (потім 3-я Залізна дивізія) почали серед них агітацію, головно серед мобілізованих Бредовим українців, кубанців і донців, за залишення шеренгі московської добровольчої армії. В наслідок цього, між ін-

шими зголосився полковник Фролов до полковника Удовиченка і запропонував свою разом з цілим своїм полком службу, на засадах внутрішньої автономії, в Українській Армії. Пропозицію полковника Фролова нашим Головним Командуванням було прийнято і полк було приділено до 3 дивізії.

Таким чином він стає з своїм полком до спільної збройної боротьби за Вільний Дон проти Москви в ряди союзної Української армії. Донський козацький полк полковника Фролова був при 3-ій Залізній Стрілецькій дивізії аж до останнього моменту наших тяжких боїв з переважаючими силами московського окупанта.

На еміграції полковник Фролов розпочав рішучу боротьбу з другим ворогом Вільного Дону — психозом величі єдиної Росії. Але це була найтяжча боротьба. Те, що століттями просякало до плоті й крові старшої донської генерації, не можна було знищити за пару років. Наслідків у безбройній політичній праці доводиться чекати десятками років. Події тут відбуваються надто повільно. А це для творчого духу полковника Фролова, що рвався весь час вперед, було надто тяжким.

Він разом з старшими своїми бойовими товаришами (генерали Бикадоров, Стариков та інші) гаряче взявся за пропаганду ідей Вільного Козацтва.

10 грудня 1927 року почав виходити у Празі журнал «Вольное Казачество — Вільне Козацтво». Але там полковник Фролов не знайшов належного розуміння. Незабаром він залишив редагування цього журналу і цілком відійшов од праці в ньому.

Відсутність незалежних грошових засобів, що являються значним прискорюючим чинником в політичній праці, зв'язувала полковника Фролова по руках і ногах. Це та значна інертність козацької еміграції спричинилась до того, що молодий талантовитий політик, випередивши своїх товаришів на десятки років, — горів і згорів самотній.

Хай же після смерті полковника Фролова хоч молода донське генерація не забуде тих шляхів, що він указав. Для нього це буда найкраща пам'ять, а земля братнього чехословацького народу буде легкою.

В. Прохода.

II.

Несподівано зійшла в могилу постать хороброго борця і патріота, яка в серцях українського громадянства залишила по собі світлі спогади.

Він не був українцем. Широкі простори Донщини були його батьківщиною, яку він любив всією своєю душею і визволення якої так гаряче він прагнув до останніх хвилин свого життя.

В складі 3-ої Залізної дивізії ділив його полк з українською армією всі труднощі бойового життя і славу її перемоги, до яких не раз і сам спричинявся. Тут на полях боїв, могилами і кров'ю полеглих

за спільні ідеї борців — міцно зав'язувалися вузли братерського союзу України і Дону. Ідея цього єднання разом з ідеєю незалежності Дону — світила полк. М. Фролову в цілому його дальнішому життю на еміграції. Він невисипуче працює для одної і для другої, бо в його уяві вони сплетені в одну цілість, яка лише може принести кращу майбутність його поневоленій батьківщині.

Він пропагує свої ідеї всіма можливими шляхами серед донської козацької еміграції.

В останньому періоді свого життя в Польщі полк. М. Фролов не опускав майже ні одного реферату в «Прометей», ні одної урочистости української, на яких репрезентував він єдність України і Дону.

Пригадується тут бадьора привітальна промова полк. Фролова на 2-му Делегатському з'їзді української еміграції у Польщі, в якій говорив він про потребу спільної боротьби України, Дону і всіх поневолених Москвою народів. Неначе зараз несуться на салі останні його слова — голосний і бадьорий клич — «Слава Україні, слава».

Слава і тобі, ідейний вояче, вояче-союзнику. Слава і вічна пам'ять в серцях української еміграції, яка сьогодні схиляє із смутком голову над свіжою твоєю могилою.

І. Липовецький.

Д - р Василь Білецький

(нефролог)

23 квітня с. р. в м. Царьгороді (як вже одмічалось свого часу в «Тризубі») помер від тяжких мук раку в шлунку д-р Василь Олександрович Білецький. Покійний недавно прибув до Туреччини. Народився він 21 березня 1867 року на Чернігівщині. Був він сином урядовця. По скінченню середньої школи та курсу медичних наук в Київському університеті, став лікарем.

21 червня 1896 року було його зараховано, як лікаря, в резерв російської армії. В цій ролі був на Далекому Сході за часи російсько-японської війни. Брав участь і в останній великій війні.

Після революції 1917 року увесь час перебував на службі України, приймав участь в боротьбі, і в 1920 році евакуювався разом з армією УНР до Польщі, де після табору перебував один одірваний від усіх своїх в м. Болехові (Галичина) до кінця 1929 року. Бажаючи поправити стан свого здоров'я, переїхав на південь до Туреччини, де мав великих приятелів панство Мурських.

Українці дуже радо прийняли в Царьгороді нового на Босфорі широкого патріота. Приїхав д-р Білецький до Царьгороду в самий поганий час — повної слюти та вітрів взимку. Гадав небіжчик, з весною на півдні поправитися, але вже в березні його перевезено було до Єшількею (Сан-Стефано) до болгарського шпиталю в Царьгороді. Виявилось, що у нього давній запущений рак шлунку. Що не день, то йому ставало все гірше й гірше.

Д-р В. О. Білецький († 23. IV 1930).

Підходили Великодні свята. Д-р Білецький почув, що наступас кінець і почав готуватися до нього. Найбільше уболівав він за тим, що не побачить, як він казав, вільної самостійної України.

На четвертий день великодніх свят не стало д-ра Білецького. А на слідуєчий день 24 квітня його поховано було на грецькому православному кладовищі в околиці Шішлі. Тепла сім'я українців одпроварила небіжчика в останню дорогу. Труна була накрита українським прапором, хрест обв'язано було українськими стрічками.

Вічна йому пам'ять! Легкою хай буде йому чужа земля. **З.**

По широкому світу.

— Під час бунту корейських селян в Тяжені в Кореї вбито 4-х селян, ранено 26, а 9 японських поліцаїв поранено.

— В наслідок переведення закону про державне страхування у Франції відбулися численні робітничі страйки протесту проти стягання з робітників половини цієї премії.

— Литвинов призначений комісаром закордонних справ замість Чичерина.

— Двохмісячна посуха в Америці наробила нечислимі шкоди в сільському господарстві.

— Недавній землетрус на півдні Італії спричинився до 3.000 людських жертв і зруйнування економічного цілої провінції.

— В Кобленці під час свята під натовпном провалився міст. Втопилося до 30 душ.

— В Лондоні відбулася конференція «Міжпарламентарного Союзу» обмірковувала проєкт «захисту меншостей».

— В Женеві відбулася сесія міжнародної комісії інтелектуальної власності.

— В Скапа-Флоу англійці витягли ще один з крейсерів німецької задрі, яка там була затоплена, а саме «Гінденбург».

— По згоді з англійськими владами індійські помірковані лідери т-Сакру і Яйакар мали 4-х годинне побачення у в'язниці з Ганді, якого не нахилили до спинення повстання проти англійців.

— Бувшого литовського диктатора Вольдемараса заарештовано за часу теперішнього литовського уряду.

— Не дивлючися на протести большевиків і кампанію большевицької еси, французький посол Ербет повернувся до Москви до виконання їх обов'язків.

— До Ірландії прибув перший французький посол в цій країні.

— В зв'язку з протидинастичним виступом єгипетських націоналів заявив претензію на єгипетський трон екс-хедив Абас Хільмі.

— В Німеччині заснувалася нова політична партія під назвою «Дервна партія».

— Парламентські вибори в Канаді дали повну перемогу консерваторам.

— Підписано большевицько-італійський комерційний договір.

Доктор **ВАСИЛЬ БІЛЕЦЬКИЙ**

помер по тяжких стражданнях 23 квітня с. р. в Царьгороді, про що земляків повідомляє засмучена Українська Громада в Туреччині.

11 серпня 1930 року в Літомишлю в Чехії спочив навіки

Полковник МИХАЙЛО ФЕДОРОВИЧ ФРОЛОВ

командир 3-го Кінного полку армії УНР.

Про смерть заслуженого бойового старшини, вірного приятеля України з гірким жалем повідомляємо земляків.

Хроніка.

З Великої України

— Як проходить «чистка» Української Академії Наук. На першому засіданні комісії по чистці Академії, голова цієї комісії доложив, як поставилися до чистки і до робітників, що чистку переводять, члени Академії Наук.

«Певна частина наукових робітників — говорив цей голова комісії — ставилась до чистки вороже. Ворожість ця виявилась в тому, що вони намагалися робити опір обслідувальній роботі, ставилися до робітників так, що, мовляв, «чи ж вам нас перевіряти». А коли бригади вперто провадили свою роботу, ця група мовчала й довго не відповідала на запитання, а коли заговорили, то говорили не все. Коли ж робітники вимагали документів — ці наукові робітники зовсім розгубилися. Друга група ставилась до чистки з недовір'ям і сама розцінює чистку наукової установи, як недовір'я до неї, бо, — запитують вони, — чи ж личить чистити наукового робітника. Третя група, найактивніша, допомогла робітничим бригадам виявити хиби в роботі як технічного складу, так і наукових секторів».

Першого дня чистки було комісією перевірено таких осіб. Новицького — члена комісії історії західної Росії та українського права. Виявилось, що він цілком не знає української мови. Він «захоплюється архивами X-XII віку — як доложив голова перевіркової комісії, — що ж до політичної та марксо-ленінської освіти, то Новицькому треба пов-

читися ще, щоб бути вченим». Пригадала також комісія, що Новицький є власником будинку.

Далі перевірено Шульгинову — зав. відділу етнографії, музею антропології, яка «показала себе за зовсім політично неграмотну. Вона не знає назви міжспітчанської організації в Києві, а сама є профделегатка. Вона не знає, що таке ВУРС».

Маковський — зав. бюро обміну й поширення академічних видань ВУАН — галичанин, що є на Україні з 1915 року. Він «хоч і засуджує шкідницьку діяльність ефремовської зграї, але не може забути послуг де-яких членів СВУ».

Назимов — науковий робітник юридичної секції — на чистку не явився і заявив, що «не вам мене перевіряти». Коли йому запропоновано принести свої наукові праці, він заявив — «я вам не кур'єр». Комісія пояснює це тим, що він є сином генерала.

Не з'явилася на перевірку також Жуківська — асистентка катедри історії України. Під час перевірки Петрова, секретаря етнографічної комісії, голова перевіркової комісії зачитав де-які місця з його творів, «в яких кобзарські пісні коментувалися так, що видавалося за революційне те, що є контр-революційним». («Пр. Пр.» ч. 174 з 30. УІІ).

— Харківський Інститут Шевченкознавства перейменовано на Всеукраїнський Літературознавчий Науково-Дослідний Інститут ім. Т. Г. Шевченка. Обсяг роботи інституту разом з тим поширюється. Замість 7 кафедр-кабінетів, він

матиме надалі їх 12. («Ком». ч. 206 з 28. VII).

— Московський жидівський театр на Україні. По різних містах України гастролює зараз Московський жидівський державний театр («Ком». ч. 208 з 30. VII).

— На Україну прибувають на працю німецькі шахтарі. — 19 липня до Харькова прибула партія німецьких шахтарів з Рурського басейна, числом 300 чоловік. Вони запрошені більшовиками на роботу в Донецьких шахтах. На мітингу, який при зустрічі німців улаштували більшовики, ці останні підкреслювали, що німецькі шахтарі можуть бути певні того, що вони та їх родини будуть добре матеріально забезпечені. («Ком». ч. 197 з 19. VII).

— Прибуло на Україну ще 130 німецьких робітників гірників. («Пр. Пр.» ч. 174 з 30. VII).

— Зруйнований транспорт не в стані виконати свої завдання. Робота українських залізниць щодалі все більше погіршується. Найбільше відстають Донецька та Катерининська залізниці. За другу декаду місяця липня, наприклад, Катерининська залізниця виконала лише на 76,4 відс. план навантаження. Не дивлячись на те, що плана на другу декаду було скорочено на 440 вагонів на добу, всеж таки за цю декаду не довантажувалося щодня по 2552 вагони.

Зогляду на такий стан залізниць, було скликано нараду зі всіх керівників українських залізниць. На цій нараді установлено, що небезпека невиконання планів осінніх перевозів, тобто перевозів хліба, дуже зросла. Виявляється, що між порожніми вагонами, які надходять за вантажом на Україну з Росії, мається цілком непригодних для навантаження 40 відс. Ремонт паротягів дуже незадовільний. До того недисциплінованість службовців на залізницях приймає загрозучі розміри. («Ком». ч. 203 з 25. VII).

— Водний транспорт рівно ж в дуже незадовільному стані і не є підготованим до перевозів хліба. Судоремонтні майстерні Запоріжжя повинні були до 1 серпня відремонтувати кілька пароплавів, але ремонт затримується, що загрожує зривом хлібних перевозів, бо в Запоріжжю є хлібозаготівні пункти, що не сполучені з залізницею. («Ком.» ч. 203 з 25. VII).

— Залізничні катастрофи стали буденним явищем. Щоденно совіська преса наводить випадки десятків катастроф на українських залізницях, які стаються переважно наслідком упадку дисципліни службовців. За даними Південних залізниць за останні місяці більше ніж 60 відсотків всіх катастроф трапилося саме в наслідок цієї причини. («Ком.» ч. 197 з 19. VII).

— Занапад вугільної промисловости. Робота по добуванню вугілля в Донецькому басейні позначилася дальшим зменшенням видобутку. День 20 липня дав тільки 70 відс. добової програми. За 20 перших днів липня недобір вугілля становить 414.702 тони. На зменшення видобутку вугілля впливає, крім специфічних умов совіського режиму, ще й брак електричної енергії. На шахтах Артемівщини одержується, наприклад, лише 40 відс. потрібної енергії, чому механізовані роботи на шахтах припинено. Але й з тою електричною енергією, яка подається, становище дуже певне й кожного моменту подача її може припинитися. Трест «Артемвугілля» сповіщає: «Потрібні негайні рішучі заходи. Становище катастрофічне». («Ком». ч. 201 з 23. VII).

— П'ятиденник з 20 по 25 липня не вніс жадного поліпшення в добування вугілля. За цих п'ять днів Донецький басейн не додав 120.718 тон вугілля. («Ком». ч. 206 з 28. VII).

— Велика промисловість не виконує своїх планів. За перших 15 днів липня

місяця металургійні заводи на Україні дали тільки 88 відс. чавуну й 84 відс. сталі.

— На заводі «Плуг і Молот» в Миколаєві, де виробляються с.-г. машини, виконання плану робіт упало до 78 відс. («Ком.» ч. 199 з 21. VII).

— «Прорив» на Дніпрельстані. Друга декада місяця липня дала ще гірші показники в бетонувальних роботах на Дніпрельстані, ніж перша. Треба було покласти 13.770 куб. метрів бетону, положено ж всього — 11.533 куб. м.

— На будові гідроелектростанції на Дніпрельстані виконано за другу декаду липня лише 72 відс. бетонувальних робіт. На шлюзи за ту же декаду виконано тільки 48 відс. планового завдання по бетонунанню. («Ком.» ч. 205 з 27. VII).

— Інженери і техніки «Дніпробуду» (заводів, які мають бути навколо Дніпрельстану) на своєму зібранні узнали, що будівництво на «Дніпробуді» стоїть перед фактом зриву робіт, визначених на будівний сезон 1930 року. («Пр. Пр.» ч. 175 з 31. VII).

— Селянський терор. В колгоспі «Зоря» в селі Вільне; В.-Писаревського району вночі забито в полі трьох колгоспників. («Ком.» ч. 199 з 21. VII).

— В Куцеволівському колгоспі ім. 1 травня на Кременчуччині селяне підпалили хліб у копах. Згоріло 27 кіп. Заарештовано 3 селян. («Пр. Пр.» ч. 175 з 31. VII).

— На Зінов'ївщині селяне підпалили 40 кіп. хліба в Пустопільському колгоспі; спалено хліб на 8 гектарах в колгоспі ім. Розі Люксембург; підпалено копи в колонії Громоклій. На полях «агробази» — «Відродження» селяне понабивали залізних кілків, щоб покусувати жнивварки. В с. Водяно-Михайлівському вночі селяне стріляли на колгоспників. («Пр. Пр.» ч. 174 з 30. VII).

— Розстріли. Сумський окружний суд присудив до розстрілу та конфіскації майна селян села Володимирівки на Сумщині — Орлова та Ільченка за

вбивство комсомольця. («Пр. Пр.» ч. 172 з 27. VII).

— Тираспільський суд засудив до розстрілу селян с. Анан'івки, Охнянського району — Нікітова й Котлевського за підпал майна колгоспника. («Ком.» ч. 200 — 22. VII).

— Розшукують. Пан Роман Сіренко з Франції розшукує панів Кирила Шмаглія, Андрія Холодного й Романа Силенка, яких, або осіб, що знають про місце їх перебування, просяться подати відомості до Генеральної Ради для передачі п. Сіренкові.

З життя укр. еміграції. У Франції.

— Пам'яті генерала Є. Мешковського. В суботу 26 липня Товариство б. воєнків Армії УНР у Франції з приводу десятиліття лицарської смерті ген. штабу ген.-хор. Євгена Мешковського, що помер 9 липня 1920 року в Тарнополі од ран, отриманих в бою під Чорним Островом, влаштувало жалібне зібрання, присвячене пам'яті покійного лицаря.

Зібрання одкрив голова Товариства ген. О. Удовиченко стислою, але змістовною промовою, де познайомив присутніх з головними датами і фактами з життя і діяльності небіжчика, позначивши особливо його заслуги, як організатора українських військових сил, що багато зробив для зміцнення і збереження перших українських частин. Одмітивши його патріотизм та відданість військовій справі, оддав голд його лицарській смерті. По тому зібрання на пропозицію голови вшанувала пам'ять покійного вставаням.

Потім В. К. Прокопович подав яскраву характеристику небіжчика на підставі зустрічів з ним та спільної праці. Не спинятимемося на ній докладніше, бо вона має з'явитися цілком на сторінках «Тризуба».

Останнім взяв слово ген. М. Капустянський, товариш покійного по військовій академії. В

коротких словах він виразними рисами одмітив глибоку військовість небіжчика, його надзвичайну працездатність і ті багаті дані, які мав покійний, щоб стати вождем. У вельми інтересній характеристиці бою під Чорним Островом М. Капустянський з особливою увагою спинився на його психологічному значінню: під час загального відступу під натиском ніби непереможної ворожої кінноти в несприятливих умовах залізничної катастрофи і нічного бою, полковник Мешковський на швидку організованими і слабими силами дає рішучу одсіч ворогові. Під Чорним Островом покладено підвалину тому психичному переломові, що привів до перемоги.

Залю було прикрашено прекрасним портретом ген. Є. Мешковського, що його оздоблювали національні прапори та жалоба. Портрет пензля нашого молодого і талановитого майстра Л. Перфецького, як живий, відтворив перед очима образ покійного таким, яким він був в роках 1919-1920. Портрет передано до Бібліотеки імені С. Петлюри. Повний експресії ескіз бою під Чорним Островом роботи того ж маляра, який завжди докладає всіх зусиль, щоб зберегти традиції нашої збройної боротьби, ще поглиблював вражіння.

Весь вечір пройшов у однодушнім настрою пошани світлої пам'яті покійного, вшанувати яку зібралися численні земляки.

На другий день в неділю 27 липня після зауважливості служби Божої одправлено було в грецькій православній церкві панахиду по ген. Є. Мешковському. Сумна релігійна церемонія знову зібрала до церкви товаришів покійного по зброї і паризьке громадянство наше на чолі з видатними його представниками.

— П а н а х и д а п о М .
Ф р о л о в у . Одночасно на тій же панахиді молилися присутні і за упокій душі полковника М. Фролова, що помер 11 серпня в Чехословаччині. Жаль, що завдала ця несподівана втрата молодого і вірного друга України,

об'єднав усіх присутніх, серед яких особливо одчував це безпосередній начальник талановитого кавалериста ген. О. Удовиченко, б. командир 3-ої Залізної дивізії, до складу якої входив 3-ій кінний полк, що на його чолі стояв небіжчик.

— З ж и т т я Б і б л і о т е к и і м е н и С . П е т л ю р и . Лекція проф. В. Щербаківського. Українська Бібліотека імені С. Петлюри вводить у звичай використовувати перебування наших учених в Парижі, влаштовуючи прилюдні виступи. Як і минулого року проф. В. Щербаківський, що літував на студіях в Парижі, ласкаво погодився на запросини Ради Бібліотеки поділитися своїми вражіннями з останнього з'їзду слов'янських географів та етнографів, який відбувся на початку літа в Югославії.

В живому викладі лектор познайомив присутніх із завданням з'їздів, їх організацією, значінням та участю в них укр. учених. Розповів далі про оборону наших наукових національних позицій, інтерес до української науки з боку представників інших народів і нарешті дав низку малюнків з життя і побуту триєдиного королівства, з яким учасники з'їзду мали змогу ознайомитися під час трьохтижневої подорожі: Сербією, Хорватією та Славонією.

Глибоко інтересний, багатий на зміст і приступно викладений одчит шановного гостя викликав таке зацікавлення присутніх, що майже двохгодинний виклад було вислухано з неослабною увагою.

Присутні, на жаль через вакаційний час не дуже численні, наділили лектора рясними оплесками, віддаючи разом з тим належне вченому, який був єдиним представником української науки перед ученим слов'янським світом. З тим більшою приємністю довідалася аудиторія після кінця доповіді про те, що проф. В. Щербаківського нагороджено сербським орденом святого Сави. В цій нагороді українського про-

фесора в наших обставинах можна добачати не тільки особисті відзначення, а й певне признание з боку офіційних кол Югославії до української науки.

Треба бути дуже вдячним проф. В. Щербаківському за його цінний виступ і разом з тим побажати, щоб і інші наші вчені, перебуваючи в Парижі, не забували про існування Бібліотеки, свого українського культурного осередку.

— З життя Бібліотеки ім. С. Петлюри. За минулий липень Бібліотека дістала різні дари від таких осіб:

П. Є. Вировий (Прага) 9 аркушів укр. поштових марок; продаж яких іде на користь Бібліотеки. П. Липовецький (Варшава) — збірка різних газет звітами про процес СВУ. Пані М. Кучерявенко (Париж) — 2 англ. кн. П. О. Козловський (Подєбради) — 5 кн., 1 журн. Проф. В. Щербаківський (Прага) — 4 відбитки власних праць. П. Гр. Довженко (Париж) — 36 кн., 41 назв-років різних журн. та 3 теки архиву Вид-го Т-ва в Подєбрадах. П. П. Титлюк (Париж) — 4 кн. Полк. В. Вишиваний — 1 кн. П. О. Кесс (Ліон) — 36 чисел франц. журн. Др. Є. Студинський (Париж) — 5 чч. журн. і газет. Ген. Безручко (Варшава) — 4 фотографії. П. Хоменко (Тарнопіль) — 3 негативи. Пані Пердризє (Париж) — 10 кн. франц. Українська Госп. Академія (Подєбради) — 2 кн. своїх Записок. П. Соколюк (Париж) — 3 книги. Сотн. М. Забєлло (Царгород) — 9 кн. сов. видань, переважно в справі процесу СВУ. Від п. О. Козловського з Подєбрад одержано 3 пакунки книг та журналів від пп. проф. Б. Мартоса, доц. Б. Лисяньського, інж. Є. Гловінського, інж. К. Опадчого та Громади Студентів при Укр. Госп. Академії. В цих пакетах був також зошит матеріалів до творення об'єднання укр. емігр. організацій в ЧСР. До збірки цих друкув спричинилися пані Гревізирська,

пані Іванисова, пп. Гловінський, Зайців та О. Козловський.

Всім жертводавцям та всім що допомагали Рада Бібліотеки висловлює свою щирю подяку.

За місяць липень Бібліотека на свої заклики та підписні листи дістала такі пожертви: 1) через п. В. Н. Андрієвського з Калішу від пань: Безсонова, Васерис, Гомилко та пп. Білецького, Василюка й Собка разом 10 зл. пол. 2) п. Т. Ковалюка (Франція) — 10 фр. 3) Українська Громада в Брюсселі збірка на лист ч. 317 — бел. фр. 150. 4) Представник Б-ки в Ченстохові п. К. Клепачівський на підп. листи 218-19 (частина) — 200 фр. 5) пан Р. Ішук з Рівного на Волині на підп. лист. ч. 230 — 391.40 фр. 6) Через п. Г. Олександрова збірка серед членів Громади в Букарешті — 45,35 фр. 7) Українська Громада в Дижоні (Франція) на лист. ч. 363 — 19 фр. 8) п. Петро Джус (Париж) 15 фр. на збудовання пам'ятника на могилі С. Петлюри. 9) пп. Гаврилко (батько й син) з Нью-Йорку — 2 долари. 10) п. В. Прокопович 50 фр. замість вінка на могилу С. Петлюри в IV річницю смерті. 11) Пан-отець Петро Білон з Канади — 3,50 долари збірка на лист ч. 108 та зібрані ним раніш фр. 58.20. 12) п. О. Колтоновський з Нового Саду в Югославії збірка на лист ч. 299 — 4 долари. 13) п. Гр. Дідоха з Неварку Спол. Держ. — 100 фр. 14) Полк. Олександр Рєнів з дружиною з Рушука — 50 фр. 15) Українська Господарська Академія в Подєбрадах на лист ч. 278 — к. ч. 298. 16) через п. асист. В. Кучеренка (Подєбради) на лист ч. 253 — 15 кор. чєс. 17) від п. В. Кучеренка, яко голови Тимчасового Комітету вшанування пам'яті С. Петлюри в карнавку під час жалібної академії й записані на лист ч. 245 — кч. 132.90 та решта з коштів, зібраних на влаштування академії — 154,30. 18) Представник Б-ки в Римі п. Є. Онацький на підп. лист ч. 252 — 100 італ. лір 19) Красвий Молочарський Союз «Маслосоюз» зі Львова — 100

эл. пол. 20) Т-во Прихильників книг в Празі на підп. листи чч. 254-55, від Укр. реальної гімназії в Жевницях та п. С. С-ко разом кч. 60.20, 21) п. М. Трубласвич через п. Ямкового — 15 фр. 22) Зібрані п. М. В. Лівиською — 82.50 зл. пол. Всього по день 27 липня включно надійшло пожертв 8893 фр. Всім жертводавцям Рада Бібліотеки висловлює своє щире признання та глибоку подяку.

За минулий місяць Бібліотеку відвідало 95 осіб.

З інших проявів життя Бібліотеківартовідмітити її відношення до різних культурних справ: на заклик Комітету по заснованню фонду на видання творів пок. Є. Х. Чикаленка Бібліотека переслала 100 фр. Також було вислано 40 швейцар. фр. на покриття видатків по вшанованню пам'яті М. П. Драгоманова в Женеві. Крім того, Рада Бібліотеки, стуючи на засаді, що всі українські установи мусять підпомагати одна одну, вписалася членом видавництва «Червона Калина», яке провадить так цінну й корисну діяльність.

За останній час Бібліотека придбала на одержані пожертви поліції для книг, і за якийсь час одержані книги вже не будуть лежати в пакетах. Протягом останніх місяців окремі особи своєю працею багато допомогли в біжучій роботі. Рада Бібліотеки вважає своїм обов'язком висловити за це свою щирю подяку пані С. С. Косенковій та пп.: Карбовському, інж. Бокитькові, п. Гр. Довженкові, і студентам пп. Поповичу та Долинському.

— Цінний дар для Української Церкви. Нещодавно наша церква дістала вельми цінний дар від п. Кикотя: два прекрасно вималювані образи Спасителя та Божої Матері (збільшена копія мал. Куриласа). Нарешті наша церква буде мати свої українські образи. Але на що треба звернути увагу наших «патріотів» і «націоналістів», що так багато розпинаються за українські справи, так це те, що церква

дістала цей дар від чоловіка, який не будучи ні в укр. армії і не беручи участі в укр. національному рухові, лише з любови до землі, на якій він виріс і яку полюбив, віддає безкоштовно свій талант, час і працю для... нас, українців.

Як би хотілося, щоб це стало зразком для багатьох, багатьох наших... свідомих...

— Лекція сен. А.

Марґоліна. 12 липня відбулася в Парижі в салі Сосьєте Савант доклад-лекція сен. Марґоліна на тему «Сполучені Штати Північної Америки, їх конституція та боротьба за незалежність 60 років». Доклад випав надзвичайно цікавим. Докладчик, що ґрунтовано ознайомлений із Сполученими Штатами, де пробув більше як п'ять років, в своєму докладі подав дуже багато інтересних річей про характер, риси, життя цієї модерної держави Нового Світу. Аналіз конституції та законів окремих штатів викликав живий інтерес у публіки, яка нагородила лектора рясними оплесками.

Після доповіді сен. Марґолін давав відповіді на численні запитання, які ставили йому присутні.

В Польщі.

— Десятиліття смерти генерала Є. Мешковського. 9 липня в десяти річницю лицарської смерти генерального штабу генерал-хорунжого Є. Мешковського, що спочиває на кладовищі міста Тарнополя, у місцевій греко-католицькій церкві було відправлено за спокій душі його службу Богу. Тогож дня на могилі покійного одслужено було панахиду. Могилу лицаря стараною рукою прикрашено було живими квітами. В ногах лежав прекрасний вінок од Уряду УНР з написом: «Вірному синові України — Уряд УНР». На сумну урочистість вшанувати світлу пам'ять покійного зібралися вдова його пані Є. Мешковська, що саме

на той день приїхала з Франції, член УЦК п. Краснопільський, який з доручення УЦК спеціально прибув з Варшави до Тарнополя скласти іменем еміграції пошану на могилі покійного, представник УЦК в Тарнополі п. Хоменко, який ласково взяв на себе догляд за надгробком, та земляки, що перебувають в Тарнополі.

— VII з'їзд українських інвалідів. 14 липня у Каліші відбувся VII делегатський з'їзд Української Спілки Восних Інвалідів на еміграції в Польщі. Головував на з'їзді полковник Михайло Садовський при заступниках ген. хор. О. Козьмі й ген.-хор. А. Пузицькому та секретарях підполк. М. Харитоненкові й хорунж. С. Бурбелі. З'їзд заслухав звіти й справоздання, затвердив їх, апробував діяльність Правління Спілки та висловив йому подяку за щирі й корисну працю. До складу Правління Спілки на рік наступний з'їзд обрав: підполк. С. Скрипку, ген. О. Загородського, полк. М. Садовського, сотника М. Маршенка й сотн. Водзінського.

З'їзд вислав на імя п. А. М. Лівичького, Голови на той час держави Української, привітання такого змісту:

До пана Головного Отамана Війська і Флоти Української Народньої Республіки.

Українські воєнні інваліди — покалічені діти славних бойових дивізій—в цей урочистий день свого VII-го делегатського з'їзду з подякою шлють свій привіт синовній матері своїй, славній армії Української Народньої Республіки на чолі з її вождем верховним, паном Головним Отаманом Андрієм Лівичьким.

Знай, Головний наш Отамане, що коли доля судила повести військо наше на широкі степи України й коли сурми військові проголосять світові про твій наказ ставати до бою,—то інваліди не залишать місць своїх у військових частинах і підуть разом із ними у передових лавах бойових.

Віriamo, що час той прийде, як віriamo ще й в те, що під твоїм, Пане Головний Отамане, зверхнім проводом славна армія українська в прийдешніх боях за волю народу здобуде дальшу собі невмирущу славу, а народові українському волю.

Панові Головному Отаманові, Начальній Команді Армії, бойовій старшині й славному козацтву Слава!

Голова З'їзду Полковник
М. Садовський
Заступник Голови: Ген. Хорунжий
О. Козьма
Ген.-Хорунжий А. Пузицький
(Місце печатки)

Секретарі:

Підполковник М. Харитоненко
Хорунжий С. Бурбело

† Олександр Терлецький. 4 липня в одному з варшавських шпиталів помер Олександр Матвієвич Терлецький. Покійний народився в Кам'янці-на-Поділлі 9 червня 1899 року. До Польщі прибув, займаючи посаду старшого токаря дирекції польових залізниць. В останньому часі працював він на державному тартаку в Гайнівці. Покійний осиротив дружину й двоє дітей. Поховано його на православному кладовищі на Волі у Варшаві 8 липня с. р.

Вічна йому пам'ять. Най легкою буде йому чужа земля!

— Панахида по М. Фролову у Варшаві. 20 липня с. р. в митрополітальній церкві св. Магдалини у Варшаві відбулася панахида по бл. пам. полк. Михайлові Фролову, який помер 11 липня б. р. в м. Литомішлі на Чехах. Панахиду було відправлено з ініціативи і заходами Головної Управи УЦК. Лицарська військова минувшина покійного, який на чолі полку донських козаків брав визначну участь в лавах української армії під час визвольної боротьби, його не менш активна участь в організації донської еміграції, — спричинилися до того, що на

панахиду з'явилася велика кількість як українського, так і кавказького громадянства.

— З життя Спілки Інженерів та Техників Українців Емігрантів у Польщі. Новиною в життю Спілки є вихід нового вошиту «Вістей», які вийшли 1 липня с. р. Вони нові і відмінні, бо друковані вже не на ротаторі, а в друкарні. Їх редакції присвячено належну увагу. Артистично виконана окладка надрукована в двох мовах — українській та німецькій. Зміст зшитку складається з чотирьох досить цікавих і цінних з наукового погляду статей та 3 відділів — бібліографії, хроніки з життя Спілки, наукових новинок і т. д. Статті такі: проф. Шовгенова — «Норми при проектуванні осушення земель відкритими каналами і дренажними рурами», інж. А. Топачевського — «До фабрикації фосфорових угновь», інж. Т. Білоуса — «До впливу меліорації ґрунту на його родючість» та інж. О. Н-ка — «Шляхи розв'язання мешкальної проблеми в західній Європі».

Завдання, яке ставлять перед собою «Вісти», проступає із змісту цього збірника. Хто з нас, разом з редакцією, не хотів би бачити у «Вістях» поважного збірника наукової творчості українського інженера на еміграції, доброго інформатора про наукові новинки, справочної книжки, або, сумуючи це все, доброго зв'язку з науковим світом взагалі? Але для виконання цих завдань мало «Вістям» тих 32 сторінок, на яких вишло біжуче їх число. А до того й напис — орган неперіодичний — вказує на те, що редакція не має певності і в цьому розмірі видавати журнал систематично. І ця певність мусіла б дати редакції передовсім члени Спілки, яких вона налічує на сьогодні 185 осіб, як і українське інженерство на еміграції взагалі. В цьому ж зшитку «Вістей» знаходимо де-які докладні дані про її життя. На сьогодні налічує вона в своєму складі,

як вже про це згадано, 185 членів, в тому три жінки, (174 інженери і 11 техніків). Фахове обличчя Спілки мають наступні дані розподілу членів по фахам: 60 агрономів, 32 лісників, 32 гідротехників, 24 економістів, 10 технологів, 4 металургів, 10 будівників, 5 мірників, 5 електротехників, 2 механіків та 1 автотехнік. Розкиданість членів по теренах цілої Польщі змушує членів Спілки об'єднуватися в її філії, яких на сьогодні Спілка має чотири: в Білостоці, Кельцах, Кракові та Піотрокові. Заслуговують на увагу також де-які цифри з фінансової діяльності Спілки. Так, напр., започаткована Управою Спілки збірка грошей на користь незможних студентів в Подєбрадах дала — 1332 зл. 20 гр., з яких 1200 зл. вже вислано. Допомоговому Комітетові при УГА в Подєбрадах. З стипендіального фонду Спілка видає одну стипендію студентові УГА в розмірі 450 кор. на місяць і вживає заходів до поширення цього фонду.

Підводячи підсумки трохи більш як двохрічного існування Спілки, мусимо сказати — пишуть «Вісти», що за цей час була переведена велика організаційна праця, і що розвиток Спілки йде нормально не дивлячися на особливі умови життя її. Все ж маємо підстави сподіватися, що в найближчому часі Спілка займе одно з поважніших місць серед наших організацій української еміграції і осягне цілком одне із своїх головних завдань — не дати розпорозитися нашим фаховим технічним силам на еміграції, зв'язати їх на ґрунті фахових інтересів та створити з них організовану силу.

— У к р а ї н с ь к а С т а н и ц я б і л ь а м. К а л і ш а .
29 червня цього року в Українській Станиці відбулося свято бойової родини 3-ої Залізної стр. дивізії.

О 12 год. в залі Товариства вояків, в присутності старшин і козаків дивізії, а також почесних гостей, було відправлено молебна, а о 14 год. також відбулася товариська бесіда. В тісній ро

дині Залізних пригадувалось веселі воєнні часи, славетне бойове товариство і широкі; широкі степи... Підсилило значіння моменту зачитання привітань, що наспіли на цей час як від високих осіб, так і від частин, організацій та старшин і козаків, що перебувають по-за Станицею.

Активізм, віра в непереможність нашої ідеї і готовність до збройного чину—ось ті вражіння, що полишило по собі традиційне дивізійне свято Залізних.

— 22 липня цього року до вояцтва 3-ої Залізної див. в Українській Станиці настигла від ген. Шандрука сумна звістка про несподівану смерть на Чехах славетного командира 3-ого кінного полку дивізії полковника Фролова.

Помер той, хто першим з синів Тихого Дону визнав на ділі українську правду, хто не раз покривав славою Залізну дивізію і кого так щиро поважали й любили всі Залізні — , отже як один вони зібрались на панахиду 23 липня по дорогому товаришеві...

Дійсно, вічна пам'ять і слава позостануться в наших серцях по тобі, безстрашний вояче, а правнуки наші не раз чутимуть від дідів оповідання про лицарські чини славетного донця в рядах Української Армії — Михайла Фролова.

Залізний.

— К о з а ц ь к а м о г и л а . Збройна боротьба українського народу за свою державну незалежність розкидала по всіх усюдах світа більші і менші поодинокі і збірні — братські могили. Таку збірну братську могилу залишило військо наше на місці свого інтэрнування в Олександрові Куявському в Польщі. Щоби могилу схоронити від знищення і надати їй певного значіння, як історичної пам'ятки, заходами нашої славної 6-ої Січової Стрілецької дивізії насипано було на ній великого кургана, поставлено хреста, побудовао огорожу і названо Козацькою Могилою. З того часу пройшли ро-

ки. Могила руйнувалася. Рештки української військової еміґрації, що залишилися в Олександрові і згуртовані нині у відділі Українського Центрального Комітету в Польщі, бачучи ту руйнацію своєї святині, рішили вжити всіх заходів і зусиль, щоби наново загородити Могилу і відремонтувати її. Не маючи для того належних грошових засобів, рішено було пустити в обіг серед української еміґрації, як у самому Олександрові, так і в сусідніх місцевостях підписні листи, що дали певну суму, але якої далеко не вистачало для переведення наміченої роботи. Щоби покрити цю недостачу ухвалено було, щоб замість найму робітників кожний еміґрант колонії відіграв ролю робітника, відпрацювавши певний час особисто чи поставивши на своє місце платного робітника; технічне керування роботами доручено було п. Чосі.

Закипіла жвава робота і на день 22 травня працю було закінчено. Побудовано 38 бетонових стовпців та затягнуто їх кільчастим дротом; на стовпцях вибито позолочені герби України на чорному полі; головного хреста на могилі — чорного — поляковано, герби на ньому і літери позолочено; малі хрести вимальовано в блакитній кольор, а дощечки на них у кольор жовтий.

25 травня в день споминів Вождя Симона Петлюри, приємно було нашим патріотам бачити працю своїх рук. Дивилася на впертість українців і сила польського суспільства, що прийшла на Могилу в час молитви спільної за нашого Вождя.

В Югославії

— В е ч і р п а м ' я т и О . О л е с я . 2 серпня Українська Громада у Білгороді упорядкувала черговий свій вечір, на цей раз присвячений творчості О. Олеся. Не зважаючи на велику спеку, під час якої сидіти в зачиненому помешканню є дійсно самопожертвою, вечір зібрав повне помеш-

кання публіки. Програма складалася з реферату про поета, якого прочитав п. Андрієвський, декламацій, які виконані були панією М. Шляховою та п. п. О. Зіверт і В. Андрієвським, і декількох пісень, які виконав хор Громади під керуванням п. Крисутського. Цікаво зазначити, що на цьому

вечері, крім українців були також москалі і серби, але не було ні одного представника від тутешньої української «Просвіти», хоч зараз і ведеться акція про ліквідацію ворожнечі між «Просвітою» та Громадою і установа тисного контакту для спільної праці.

П о п р а в к а

В статті «Із спогадів про Т. Г. Масарика» («Тризуб» ч. 29-30) слід виправити такі друкарські помилки:

на стор. 21 рядок 15 згори подруковані «етикетне» має бути: «стихийне»
на стор. 22. рядок 21 згори назруковано «Бердстольд» має бути «Берх-
тольд»

на стор. 22 рядок 16 знизу надруковано «Друбною» має бути «Друїною»
на стор. 24 рядок 12 знизу надруковано «special alternitatis» має бути «speciae aeternitatis»

Зміст.

— Париж, неділя, 31 серпня 1930 року — ст. 2. — *** — ст. 3. — М. Л и т в и ц ь к и й . За демократичну державу чи до демократичної державности — ст. 3. — Р. С. Армія Української Народньої Республіки в літній кампанії року 1920 — ст. 12. — А. Я к о в л і в . Харківський процес «Спілки Визволення України» — ст. 14. — Б. Лисянський. 5-ті роковини смерти В. Самійленка — ст. 21. — І. Р. Перший відгук — ст. 24. — О. Б о ч к о в с ь к и й . Із спогадів про Т. Г. Масарика — ст. 24 — Шостий з'їзд Міжнародної організації інвалідів CIAMAC у Парижі 25-29 липня — ст. 28. — O b s e r v a t o r . З міжнародного життя — ст. 30. — В. Прохода і І. Липовецький. Пам'яті полк. М. Фролова. I-II — ст. 33. — Д-р Василь Білецький (некролог) — ст. 36. — По широкому світі — ст. 37. — Х р о н і к а : З Великої України — ст. 39. — З життя укр. еміграції: У Франції — ст. 41. — В Польщі — ст. 44. — В Югославії — ст. 47.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris(V)

Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редагус — Комітет.

Адміністратор : Іл. Косенко.

Le Gérant : M-me Perdrizet.